

PIONERS. 1884-1954
L'Andorra dels primers fotògrafs



CRÈDITS

PIONERS. 1884-1954 **L'Andorra dels primers fotògrafs**

SALA D'EXPOSICIONS DEL GOVERN

Parc Central, Andorra la Vella

18 de novembre de 2025 - 7 de març de 2026

EDICIÓ

© Govern d'Andorra

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports

Arxiu Nacional. Departament de Patrimoni Cultural

ORGANITZACIÓ

Arxiu Nacional, amb motiu del 50è aniversari

COORDINACIÓ, TEXTOS I TRIA D'IMATGES

Isidre Escorihuela Magriñà i Pau Chica Fernández

CORRECCIÓ

Servei de Política Lingüística

COL·LABORADORS

Àrea d'Acció Cultural. Departament de Promoció Cultural

Agustí Franch Reche

DISSENY GRÀFIC

Klapp. Brand&pack

IMPRESSIÓ

Impremta Envalira, SL

DIPÒSIT LEGAL: AND.569-2025

ISBN: 978-99920-82-33-1

PRIMERA EDICIÓ

novembre del 2025



Govern d'Andorra

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment —inclosos la reprografia i el tractament informàtic— i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públics.

ÍNDEX

- 7 L'ANDORRA QUE ES REVELA EN IMATGES
Mònica Bonell Tuset
- 8 DESCOBREIX HISTÒRIES
QUE TRAVESSEN EL TEMPS I LES EMOCIONS
Isabel de la Parte Cano
- 10 ATURAR EL TEMPS
Isidre Escorihuela Magriña
- 12 UN TOMB PER ANDORRA
Pau Chica Fernández
- 15 PIONERS. 1884-1954
L'Andorra dels primers fotògrafs
- 16 FÉLIX PEIG BALLART (1917-2007)
- 22 FRANCESC PANTEBRE ARQUÉS (1906-1999)
- 28 JOSEP ALSINA MARTÍ (1911-2004)
- 34 NARCÍS CASAL I VALL (1911-1987)
- 40 RAMON D'ARENY-PLANDOLIT I GASSÓ (1914-1996)
- 46 XAVIER D'ARENY-PLANDOLIT I GASSÓ (1907-1981)
- 52 JOAQUIM DE RIBA CASSANY (1906-1983)
- 58 JULIÀ REIG ROQUETA (1872-1942)
- 64 JOSEP LLUÍS MOLNÉ SALINES (1881-1967)
- 70 GUILLEM D'ARENY-PLANDOLIT I PLANDOLIT (1872-1932)
- 76 JOAQUIM DE RIBA CAMARLOT (1856-1925)
- 82 ENGLISH TRANSLATION
- 92 ÍNDEX FOTOGRÀFIC
PHOTOGRAPHIC INDEX

L'ANDORRA QUE ES REVELA EN IMATGES

Celebrar cinquanta anys de l'Arxiu Nacional d'Andorra és, sobretot, reconèixer el valor de la memòria com a fonament d'identitat i de futur. Durant mig segle, aquest servei públic ha preservat, cuidat i compartit el patrimoni documental del país, fent possible que coneguem millor qui som i d'on venim.

L'exposició *Pioners. 1884-1954. L'Andorra dels primers fotògrafs* s'inscriu de ple en aquest compromís amb la memòria. Les imatges que s'hi presenten no només documenten una època; també ens parlen del desig de capturar la vida, de fixar-la en el temps i de transmetre-la a les generacions futures. La fotografia és, en aquest sentit, molt més que un registre: és una mirada sobre el món, una empremta sensible, una font de coneixement i d'emoció.

Amb aquesta mostra, l'Arxiu Nacional recupera el format d'exposició com a eina de divulgació i de connexió amb la ciutadania. És una manera de fer visible la feina, sovint poc coneguda, dels arxius: conservar el llegat gràfic i documental per fer-lo accessible, difondre'l perquè es pugui comprendre i estimar.

En un temps en què la cultura visual és omnipresent, mirar enrere i descobrir l'obra d'aquells primers fotògrafs ens convida a apreciar la força de la imatge com a testimoni històric i com a expressió artística. Ens recorda que cada fotografia és també un gest de confiança en el futur: creure que algú, algun dia, la mirarà i connectarà amb aquell instant precís; aquell instant preciós, perquè és únic i irrepetible.

Al Govern d'Andorra volem reiterar el nostre compromís amb la cultura, la memòria i el coneixement. Perquè un país que coneix la seva història és un país més preparat per afrontar els reptes que vindran.

Convido tothom a visitar aquesta exposició amb ulls oberts i curiositat. Cada imatge és una finestra a un temps que ja no hi és, però que continua viu en la nostra memòria col·lectiva. Hi reconeixem fragments d'un país que es va anar construint també a través de la llum i de la mirada d'aquells primers fotògrafs.

Mònica Bonell Tuset
Ministra de Cultura, Joventut i Esports

DESCOBREIX HISTÒRIES QUE TRAVESSEN EL TEMPS I LES EMOCIONS

Des de temps immemorials, l'ésser humà ha sentit la necessitat de capturar la realitat per immortalitzar moments rellevants, expressions i sentiments, com a testimonis del món que ens envolta. La fotografia, en aquest sentit, transcendeix la tècnica i s'ha convertit en un vehicle que ens ha permès aturar el temps, un pont que connecta el passat amb el present i ens revela la profunditat de l'instant que, en aquell moment, semblava efímer.

Als anys setanta del segle passat, Susan Sontag va reflexionar sobre la pulsio de fotografiar i sobre com una experiència, un instant, s'articula a través de l'objectiu d'una càmera. Es preguntava quines distàncies es creen i es dilueixen entre la imatge i l'esdeveniment, entre la fotografia, l'art i la veritat. Aquestes reflexions encara ressonen avui en dia i ens conviden a observar les imatges amb una mirada més conscient, reconeixent-les com a testimonis irremplaçables de la història i les emocions humanes.

L'exposició *Pioners. 1884-1954. L'Andorra dels primers fotògrafs* és un viatge als inicis de la fotografia andorrana que interpel·la la memòria col·lectiva. El catàleg de la mostra aprofundeix en les històries dels primers fotògrafs que van captar la realitat andorrana, i ofereix una finestra única a la vida de les Valls i a la seva gent en un moment crucial de la història del país. Tant l'exposició com el catàleg són un homenatge als cinquanta anys de l'Arxiu Nacional.

L'Arxiu Nacional conserva més de cinquanta fons fotogràfics amb imatges d'Andorra, fruit del saber fer de fotògrafs locals i de visitants que, per motius diversos, van recórrer el nostre país. Són uns vuitanta metres lineals de documents; inclouen fotografies, postals i diapositives que configuren un llegat excepcional de la història i la memòria d'Andorra. Totes aquestes imatges han estat recuperades, tractades i preservades a l'Arxiu durant aquests cinquanta anys.

Pioners vol donar valor a la tasca d'aquells primers fotògrafs i destacar la importància de la fotografia com a testimoni

de les transformacions socials, econòmiques i culturals del país. Les imatges no només documenten esdeveniments, paisatges i la vida quotidiana de l'època, sinó que també reflecteixen la mirada íntima dels fotògrafs, que són, en definitiva, fills i testimonis del seu temps. Aquesta exposició no pretén ser una recopilació exhaustiva de tots els fotògrafs de l'època –n'hi ha d'altres també importants–, sinó una selecció representativa dels autors les obres dels quals es conserven a l'Arxiu Nacional.

El catàleg inclou trenta-tres fotografies, tres per cada un dels onze autors seleccionats, organitzades en ordre cronològic invers, és a dir, començant pels autors més recents, seguint la mateixa seqüència que a l'exposició. També s'hi inclouen les postals que s'han editat per a la mostra. La selecció no pretén ser exhaustiva, sinó representativa dels temes que vertebraven *Pioners*. Potser reconeixereu algunes d'aquestes imatges. Tot i que no són inèdites, cadascuna porta una càrrega emocional i documental única, que s'intensifica amb el pas del temps.

Les fotografies conservades a l'Arxiu Nacional són accessibles per a tothom. Conservar-les, difondre-les i compartir-les és la nostra raó de ser. Els fotògrafs escollits, tot i que no són els únics pioners, són representatius i el seu llegat reflecteix la riquesa dels fons documentals:

- Fèlix Peig Ballart (1917-2007)
- Francesc Pantebre Arqués (1906-1999)
- Josep Alsina Martí (1911-2004)
- Narcís Casal i Vall (1911-1987)
- Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó (1914-1996)
- Xavier d'Areny-Plandolit i Gassó (1907-1981)
- Joaquim de Riba Cassany (1906-1983)
- Julià Reig Roqueta (1872-1942)
- Josep Lluís Molné Salines (1881-1967)
- Guillem d'Areny-Plandolit i Plandolit (1872-1932)
- Joaquim de Riba Camarlot (1856-1925)

Mitjançant les tres imatges de cada autor, s'articula un relat diacrònic que comença als anys seixanta del segle passat i arriba fins al 1884, data de la primera fotografia de Joaquim de Riba, el primer andorrà a fer-ne una. Aquest relat visual, juntament amb les paraules que l'acompanyen, pretén apropar-nos a quatre moments de la nostra història recent a través de la mirada d'aquells primers fotògrafs. La selecció, el tractament i la descripció de les imatges i els fons documentals els ha fet el fotògraf Isidre Escorihuela, i els textos els ha elaborat l'historiador Pau Chica, amb la col·laboració d'Agustí Franch.

En el primer àmbit, les fotografies ens endinsaran en **“L'inici del 'boom' andorrà (1945-1965)”**, un període de grans canvis econòmics i socials. És el despertar del país cap a unes dècades prodigioses, mentre els paisatges rurals comencen a desdibuixar-se, anticipant mutacions profundes.

En el segon àmbit, ens transporten a **“FHASA i les guerres (1929-1945)”**. Els anys trenta del segle passat, a Andorra es respiraven aires de modernitat. L'electrificació i les noves carreteres havien de portar progrés i apropar el país al món. No obstant això, els conflictes bèl·lics van interrompre aquestes expectatives i, alhora, van propiciar el sorgiment de noves oportunitats. La Guerra Civil Espanyola i la Segona Guerra Mundial van originar moviments de persones i de mercaderies que van donar un nou valor a la frontera.

En el tercer àmbit, ens traslladen a l'**“Andorra a principis del segle XX (1900-1929)”**. Tot i la crisi, el país continua avançant cap a la modernització mentre els joves andorrans busquen millors oportunitats fora de les fronteres. La crisi esdevé un motor de canvi.

Finalment, el quart àmbit interpel·la la memòria nostàlgica de **“L'Andorra 'romàntica' (1884-1900)”**, una Andorra en què les formes de vida rural marquen el batec de les muntanyes, amb paisatges que semblen congelats en el temps, que amaguen una realitat complexa, que mira cap al futur amb incertesa enmig d'una crisi econòmica i importants canvis polítics.

Cada àmbit està contextualitzat amb textos que expliquen la vida i la producció de cada fotògraf en el context històric. Són moments i esdeveniments passats que prenen nous significats en el present. Tot això és una invitació a reflexionar sobre la celeritat del temps, la nostàlgia, la memòria i les identitats.

Amb aquest viatge visual, us convidem a endinsar-vos en el passat d'Andorra i a pensar en el present, amb la mirada posada en el futur. Les imatges no són només documents, sinó també testimonis plens d'història i emoció, finestres al passat i portes al futur.

Isabel de la Parte Cano
Directora del Departament de Patrimoni Cultural

ATURAR EL TEMPS

Quan Josep Lluís Molné Salines, de casa Cremat d'Anyós, va realitzar el treball de retrats dels seus veïns, coneguts i familiars de les valls del Nord, poc s'imaginava que estava creant un dels millors treballs fotogràfics del Principat. Tècnicament no és el millor que podem trobar, però visualment és una autèntica meravella.

Els seus retrats, vistos des d'un prisma romàntic, evoquen una època llunyana, dura i plena d'autenticitat, en què les mirades i el físic de les persones no enganyen. Ens transporten a un temps en què el dia a dia no havia de ser fàcil i que avui ens sembla remot, o fins i tot inexistent, dins d'aquesta Andorra contemporània, trepidant, consumista i, fins a cert punt, desfasada.

La immediatesa ens interpel·la constantment, en contraposició a aquella època en què el simple fet de fer un retrat podia suposar passar-hi bona part del matí: preparar la disposició del personatge, muntar la càmera de fusta, col·locar els negatius de placa de vidre, xerrar una estona sobre la vida... fer una mica de veïnatge abans d'accionar l'obturador que captaria la llum justa perquè aquella persona i el seu moment quedessin immortalitzats. Pura màgia d'un temps aturat.

Si els contemplem des d'una mirada fotogràfica —que és el que realment ens proposa aquest catàleg—, podem apreciar una «evolució» en la manera d'entendre el retrat i en la seva pròpia tècnica de treball. Inicialment, situava els personatges davant d'una façana, normalment a l'ombra, conscient que així aconseguia una fotografia plana, sense contrastos. Més endavant, amb la voluntat d'obtenir un efecte semblant al d'un estudi, col·locava un tros de tela darrere del model. Finalment, en la seva curta trajectòria com a fotògraf, ja aconseguia fons pintats que recorden els antics estudis modernistes dels retratistes clàssics.

Aquesta tècnica, tan senzilla com efectiva, no només fou utilitzada per Josep Lluís Molné Salines: també la trobem en els retrats de Julià Reig Roqueta, coetani seu, i més endavant en els de Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó, amb els impactants retrats dels refugiats de la Guerra d'Espanya, realitzats a la façana de casa Guillemó.

La fotografia pràctica i efectiva és el reflex de la mateixa societat del moment: ser hàbil i aprofitar els recursos disponibles.

No sempre som conscients del que significava, al Principat, fer fotografies a les acaballes del segle XIX i inicis del XX. Joaquim de Riba Camarlot (primer fotògraf andorrà de qui se'n té constància), Guillem d'Areny-Plandolit i Plandolit o Julià Reig Roqueta es movien per les nostres Valls carregats amb feixugues càmeres de fusta i amb els corresponents negatius de suport de vidre, més delicats que pesants (que també). Carregar-ho tot amunt i avall, a peu o amb matxos, té una dimensió inimaginable avui en dia, quan portem un artefacte a la butxaca capaç de capturar tantes imatges com vulguem.

De l'experimentació fotogràfica de Joaquim de Riba Camarlot, de les postals de Guillem d'Areny-Plandolit i Plandolit, de la vida quotidiana de Sant Julià de Lòria vista per Julià Reig Roqueta, de la fotografia costumista de Xavier d'Areny-Plandolit i Gassó, de l'Andorra dels anys 1936-1939 retratada per Narcís Casal i Vall, els retrats durs dels refugiats espanyols de Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó. Vam passar a entendre la vida social d'una Andorra que canviava a través dels ulls frescos i atrevits de Josep Alsina i Martí. La visió del negoci fotogràfic amb les primeres postals de color, de Francesc Pantebre Arqués, fins arribar a Fèlix Peig Ballart el nostre primer fotoreporter, amb la seva Leica de 35 mm. Hem anat caminant per la memòria d'aquests primers pioners de la nostra fotografia.

Cal entendre que aquest catàleg no és més que el resultat de la il·lusió i de l'empenta d'aquests primers fotògrafs, que amb els anys s'han anat incorporant als fons fotogràfics de l'Arxiu Nacional d'Andorra. Uns per donacions, cessions o per la mateixa compra del fons.

Tots i cada un d'ells els cuidem com a peces úniques de la memòria viva i de l'evolució del nostre país.

En aquest recull de la memòria fotogràfica dels nostres pioners no podem passar per alt altres il·lustres mestres de l'art fotogràfic de les nostres Valls, com són: José Claverol i Cirici, Valentí Claverol i Cirici, Bartomeu Rebés Duran... Sense ells, i cal dir-ho, la història de la fotografia andorrana estaria mancada de tres visions cabdals d'aquest nostre país.

En aquest catàleg, que serà la memòria perdurable de l'exposició, ens hem centrat en els fons fotogràfics que es gestionen des de l'Arxiu Nacional d'Andorra.

Cal dir, però, que és d'una importància cabdal la col·laboració pública i privada, que fa que alguns d'aquests magnífics fons fotogràfics segueixin custodiats pels seus propietaris en estreta col·laboració amb l'Arxiu Nacional d'Andorra, per tal de garantir-ne la difusió i mantenir-ne viva la memòria.

Caldria reforçar aquests lligams per mantenir viva la memòria de tots els pioners de la fotografia andorrana i poder fer veure a les futures generacions d'on venim i cap a on anem.

Isidre Escorihuela Magriñà
Tècnic de l'Arxiu Nacional d'Andorra

UN TOMB PER ANDORRA

Fem una volta per Andorra, travessem-la de sud a nord.

Preparem-ho tot i anem-nos-en cap a on el riu Runer es troba amb la Valira. Sí, allà on avui veiem dos grans edificis duaners amb les respectives casetes policials que ens recorden constantment, per si no ens havia quedat prou clar, que allò és una frontera. Prenem la CG-1 en sentit nord i pugem cap a Sant Julià de Lòria, entre grans superfícies comercials i velles fàbriques de tabac. Seguirem, en part, el traçat d'aquella carretera primigènia que l'agost del 1913 va permetre comunicar Andorra la Vella i la Seu d'Urgell de forma més ràpida i segura.

Ens dirigim cap a la vall central, sense pressa però sense pausa. En comptes de fer-ho per l'actual variant ho fem per dins. Així podrem contemplar fugaçment el magnífic campanar circular de l'església de Santa Coloma. Fins i tot podríem aparcar a tocar, entrar a dins del temple i després travessar la carretera i veure'n les pintures romàniques originals al modern Espai Columba. Però hem de continuar.

Entrem a Andorra la Vella, de nou entre magatzems comercials i alguns dels hotels més importants del país. Els edificis van guanyant alçada i cada vegada veiem menys cases unifamiliars. El soroll també augmenta i l'intens tràfec de persones i vehicles inunda els carrers. Arribem a la plaça Príncep Benlloch. Hi veiem l'església de Sant Esteve d'Andorra la Vella, a tocar del modern edifici del Comú. Davant, cases històriques com casa Guillelmó, casa Cintet, casa Molines, casa Rebés, cal Coletes, ca l'Eduardo i casa Sabater, on a la dècada de 1930 hi havia un petit despatx del Servei d'Ordre, la policia creada el 1931 que amb els anys va acabar substituint el sometent.

Fem unes poques passes més cap endavant i entrem a l'avinguda Meritxell, en direcció a Escaldes-Engordany. Hauríem pogut girar a la dreta i baixar pel viaducte del carrer Dr. Vilanova per veure el gran edifici administratiu del Govern. O baixar encara més per arribar a l'avinguda Tarragona i anar per feina per la CG-1, que hem abandonat uns quilòmetres enrere. Però preferim seguir pel centre urbà. Entre edificis cada vegada més alts, el majestuós pic de Carroi sembla amagar-se. Però sempre acaba apareixent de nou.

Passem a tocar de la Rotonda, voregem la Valira i entrem a la setena parròquia, Escaldes-Engordany. Fem una vol-

ta obligada per evitar carrers de vianants restringits al trànsit, com la part baixa de l'avinguda Carlemany. Estem molt lluny de l'any 1929, quan va crear-se el primer registre d'automòbils del país i se n'hi van inscriure onze, en un país d'uns 4.500 habitants. Avui comptem amb 87.000 habitants i... més de 100.000 vehicles.

Travessem Escaldes-Engordany entre més comerços i els primers gratacels, coneguts popularment com «les torres». En certs moments ens costa de veure Caldea, el centre termolúdic que, prenent les aigües termals de la parròquia, va convertir-se l'any 1994 en l'edifici més alt del país, amb 80 metres d'altura. Ara els seus nous veïns superen amb escreix els 100 metres.

Anem guanyant altitud i tornem a la carretera principal, a l'obac de la vall central. Ens trobem a la CG-2 i passem per davant de la central hidroelèctrica de FHASA, avui FEDA, que des del 1934 dona llum a tot el país. Pocs metres més endavant optem per passar pel túnel de les Dos Valires i dirigir-nos cap a la Massana, on els nous edificis fruit del creixement de la parròquia ens fan difícil situar visualment l'església de Sant Iscle i Santa Victòria. Aquí podríem prendre un telecabin cap a Pal i els seus dominis esquiables, però optem per seguir en direcció a Ordino i passar per davant de la Farga Rossell, que ens recorda la importància històrica del ferro al país.

Ja a Ordino trobem dos de les cases dels pioners de la fotografia andorrana, la Casa Rossell i la Casa Areny-Plandolit. Ens aturem, però, davant de l'Auditori Nacional, seu de l'antic Museu Areny de ciències naturals. On abans hi havia animals dissecats avui s'hi fan concerts de música. Des d'aquí podríem seguir pujant cap a la Cortinada i l'estació d'esquí d'Ordino-Arcalís, punt fronterer amb França a través de ports com el de Tristaina o el de l'Abella. Però és el moment de canviar de vall i anar-nos-en cap a la vall d'Orient. En comptes de passar pel coll d'Ordino, tancat durant bona part de l'any, fem mitja volta i ens en anem cap a Encamp.

Passem llavors a tocar d'un altre telefèric, el Funicamp. Ja no podem pujar a Engolasters a bord d'alguna de les cistelles blaves, grogues i vermelles –colors de la bandera andorrana– del primer telecabin obert al país, l'any 1963, però ara al cap de menys de vint-i-cinc minuts podríem estar esquiant, sobre neu natural o produïda, a les Solanelles. Lluny queden els anys en què un sol vehicle

eruga transportava esquiadors des d'Encamp al pioner xalet refugi d'Envalira, inaugurat el 1933 per l'impuls de l'Esquí Club Andorrà.

Entrem ara a la parròquia de Canillo i passem pel trencall del Santuari de Meritxell, símbol nacional i espiritual dels andorrans, avui també visitat per milers de turistes. Ens situem a més de 1.400 metres d'altitud i a partir d'aquest punt el bosc anirà progressivament deixant pas a un paisatge d'alta muntanya amb grans rasos on el bestiar andorrà transhumant pastura durant els mesos més càlids. Cada vegada veiem menys edificacions tot i que en poblacions com Soldeu o el Tarter proliferen de nou els hotels i apartaments turístics.

Ens trobem als quilòmetres finals del port d'Envalira, el pas asfaltat de més altitud de tots els Pirineus. Com passava a l'inici del nostre viatge, el traçat d'aquesta carretera també troba el seu antecedent en la primera via de comunicació que al 1911 va permetre des de França l'entrada al país del primer vehicle motoritzat. Va ser a l'estiu, evidentment, ja que a l'hivern la carretera resultava impracticable. Avui, en cas d'importants nevades, sempre podríem creuar cap a França pel modern túnel d'Envalira, inaugurat l'any 2002.

Arribem entre pistes d'esquí i telefèrics al Pas de la Casa, el darrer nucli de població del país. Les botigues, superfícies comercials i els hotels tornen aquí a guanyar terreny al paisatge natural. El que fa menys de 75 anys era un punt de frontera que gairebé podríem considerar inhòspit, especialment a l'hivern, és avui un centre comercial, turístic i esportiu de primer ordre.

Acabem aquí, a la frontera amb França i després d'unes poques hores, el nostre recorregut per l'Andorra actual. A cada aturada haurem pogut prendre fotografies amb els mòbils. Desenyes, segurament. Els més impacients ja n'hauran enviat algunes per missatgeria instantània just després de fer-les.

A les fotografies hi veurem grans muntanyes, rius i patrimoni cultural com ponts pretesament romànics o esglésies que inequívocament sí que ho són. També hi trobarem corbacions retratades des d'algun dels nombrosos punts panoràmics –amb els respectius aparcaments–, que ens donen magnífiques vistes aèries del fons de vall. Com a

personatges secundaris, segurament no desitjats, hi sortiran vehicles, edificis cada vegada més alts i moderns que trenquen perspectives, enormes cartells publicitaris digitals i persones que apareixen fortuïtament a la nostra fotografia. Amb total seguretat, identificarem més persones i automòbils que no pas bestiar o camps de conreu. Alhora, ens costarà trobar un paisatge totalment verge –si és que existeixen els paisatges sense intervenció humana–, però segur que hurem provat de fer alguna fotografia tot intentant, des de la mateixa carretera, immortalitzar un paisatge el més natural possible.

No trobarem en les nostres imatges matxos treballant al camp o traient la neu dels pobles, però potser algun tractor o alguna màquina llevaneu se'ns cola a la instantània. Tampoc no veurem infants treballant amb les sabates trencades, vells amb camises i pantalons esquinçats o dones carregant quilos de roba bruta de camí a uns safarejos avui desapareguts. En canvi, fàcilment veurem turistes ben guarnits amb la seva roba tècnica o residents que, ben vestits, parlant pel telèfon amb una mà i amb l'altra aguantant un cafè en un got de plàstic o cartró, caminen amb pressa cap al seu lloc de treball.

En un matí o una tarda hurem travessat tot un país radicalment diferent del mateix que van retratar dècades enrere els pioners de la fotografia andorrana als quals retem homenatge en l'exposició objecte d'aquest catàleg. I ho hurem fet tot fotografiant-lo de forma ràpida, instantània. Gairebé sense aturar-nos ni tan sols a pensar què estem fotografiant. Què pensarien aquells primers fotògrafs de les nostres fotografies? I del país que avui immortalitzem? Dificilment podem saber-ho. Hurem de ser nosaltres els que, a través del llegat fotogràfic dels pioners, reflexionem al voltant de la seva fotografia i de la nostra; de la seva Andorra i de la nostra; del passat, del present i sobretot del futur. D'on venim, on som i cap a on anem.

Pau Chica Fernández
Tècnic de l'Arxiu Nacional d'Andorra



LES FOTOGRAFIES MARCADES AMB AQUEST SÍMBOL CORRESPONEN A NEGATIUS SENCERS
PHOTOGRAPHS MARKED WITH THIS SYMBOL ARE UNCUT NEGATIVES

PIONERS. 1884-1954

L'Andorra dels primers fotògrafs

Barcelona, 15 d'abril de 1884

Un jove estudiant de medicina de 28 anys, fill de la Casa Rossell d'Ordino, se situa al darrere d'una càmera fotogràfica. Davant seu, Ventureta Solares, totalment quieta. Immòbil. Joaquim de Riba Camarlot l'observa de cap per avall i de dreta a esquerra a través del vidre esmerilat de la càmera. Busca aleshores l'enfocament perfecte. El troba. Tot al seu voltant sembla aturar-se quan ell es concentra totalment, respira fondo, prem l'obturador i...

—Ja està!

D'aquesta manera i possiblement sense saber-ho aquest jove d'Ordino s'acaba de convertir en el primer andorrà a fer una fotografia. L'ha fet 45 anys després que el francès Louis Daguerre presentés en societat, a l'agost del 1839, el primer procés fotogràfic de la història: el daguerreotip. Ara ell, el Joaquim de Casa Rossell, també ha fet història. A Joaquim de Riba Camarlot no trigaran a seguir-lo altres andorrans de l'època que també s'enamoraran de l'art de fotografiar: Julià Reig Roqueta, de casa Rafeló de Sant Julià; Josep Lluís Molné Salines, de casa Cremat d'Anyós; Josep Claverol i Cirici, resident a la Seu d'Urgell, i els germans Guillem i Pau-Xavier d'Areny-Plandolit i Plandolit, de casa Areny-Plandolit d'Ordino. Tots ells poden ser considerats com els pioners de la fotografia a casa nostra. A l'Andorra de finals del XIX i principis del XX les grans novetats tecnològiques que es feien servir des de dècades

enrere als països més industrialitzats, com les fotografies i les noves càmeres de retratar, encara tardaven temps a arribar. Però arribaven.

Més tard vindrien altres fotògrafs, com Xavier i Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó, Bartomeu Rebés Duran, Joaquim de Riba Cassany, Valentí Claverol i Cirici o Narcís Casal i Vall, així com els més recents, Josep Alsina Martí, Francesc Pantebre Arqués i Fèlix Peig Ballart, el primer fotoperiodista professional del país. El llegat de tots ells és un tresor en forma de màquina del temps que ens permet retrobar paisatges ja desapareguts, alguns de transformats i d'altres que es conserven com si el temps no hagués passat.

Acompanyeu-nos en aquest viatge a través de setanta anys d'història de la fotografia andorrana: des de Joaquim de Riba Camarlot fins a Fèlix Peig Ballart. Un període que recorrerem acompanyats de la mirada de dotze fotògrafs –els fons fotogràfics dels quals es custodien a l'Arxiu Nacional d'Andorra– que van immortalitzar una Andorra ben diferent a la d'avui o la dels darrers anys del segle XX.

Així que... per què no comencem millor pel final?



1



2



3



4

FR

[1917-2007]

FÈLIX PEIG BALLART

Som al 1952 quan el Fèlix arriba a Andorra. Fa 35 anys que va néixer a Sabadell i es troba un país a punt de començar un llarg període de creixement econòmic, el més gran que viurà mai. Andorra tot just compta amb 20.000 habitants que en poc més de dos dècades es convertiran en 35.000; es multiplicaran notablement els 5.000 habitants que hi havia en començar els anys quaranta.

Mentre creua la frontera del riu Runer i enfila les valls del país amb la mirada fixa en la grandesa dels cims que l'envolten, el Fèlix encara no sap que ell serà un testimoni d'excepció d'aquest creixement, pels canvis i les transformacions que immortalitzarà amb la seva càmera.

Durant el trajecte fins a Andorra la Vella, on s'instal·larà, ell no passa per l'actual avinguda de Tarragona, que encara no existeix. Tampoc no passa per carrers com Prat de la Creu o Dr. Vilanova, inimaginables en aquell moment. La capital del país ha començat a créixer, sí, però no cap a l'obaga, sinó al voltant de la carretera que uneix Andorra la Vella i Escaldes-Engordany i que anys més tard coneixerem com l'avinguda Meritxell.

Quan fa dos anys que és a les Valls, el Fèlix obre el seu primer estudi fotogràfic en un altell de les Galeries Principat.

Això l'ajuda a començar a fer-se un nom en la fotografia andorrana fins al punt que, el 1961, el síndic Julià Reig Ribó li proposa fotografiar tots els actes en què hi hagi presència del Consell General. Reig, que es troba des de fa un any en la seva primera etapa com a síndic general –ho serà fins al 1967, abans de tornar a ser-ho del 1973 al 1979–, vol deixar constància de la creixent importància del Consell General i l'Administració andorrana, tant en l'àmbit institucional com en el dia a dia de la població i del país. Per fer-ho i per deixar-ne testimoni gràfic, el síndic aposta per la fotografia. En una època en què no existeix la figura del fotògraf oficial del Consell General, és la càmera del Fèlix i la seva mirada astuta l'encarregada de capturar imatges institucionals que quedaran per a la posteritat.

L'any 1983 ja fa més de trenta anys que Fèlix Peig Ballart va arribar al país. És el moment d'anar deixant, de mica en mica, la seva tasca com a fotògraf professional, una tasca que també l'ha portat a convertir-se en el corresponsal fotogràfic de referència per a diferents mitjans internacionals.

PRODUCCIÓ: 65.995 negatius

Majoritàriament 35 mm, amb algunes imatges en format mitjà (6 x 6 cm) i puntualment plaques de 9 x 12 cm. Tots els formats són amb un suport plàstic d'acetat.









FP

10

11



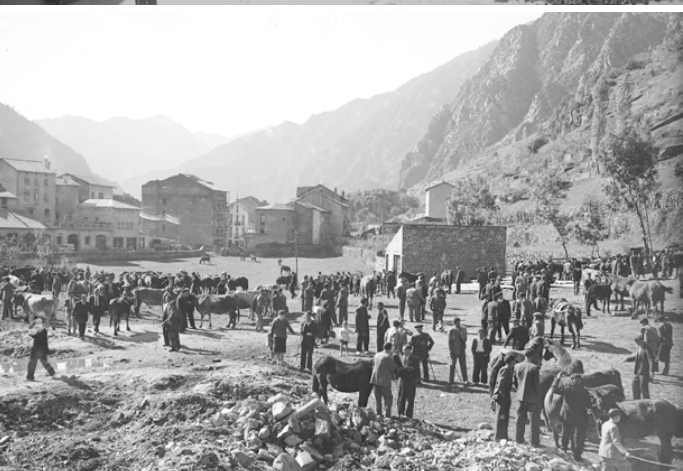
12



13



1



2



3



4

FR

[1906-1999]

FRANCESC PANTEBRE ARQUÈS

Som a l'any 1944, en plena Segona Guerra Mundial, i el Francesc, un andorrà nascut a Roda de Ter el 1906, acaba d'arribar a Andorra per instal·lar-s'hi definitivament. Unes setmanes després els nazis abandonaran el punt de vigilància que tenen instal·lat al Pas de la Casa. Poc es pot imaginar el Francesc que en aquest mateix punt, d'aquí a uns anys, hi haurà un nucli de població i serà l'epicentre de pistes d'esquí que ell mateix acabarà fotografiant.

A Escaldes-Engordany hi ha cal Pantebre, que serà casa seva durant molt de temps. Es troba just a tocar de l'Hotel Marticella, que amb els anys acabarà tancant. El poble encara no viu el bullici de turistes que en un futur passejaran amunt i avall, carregats de bosses a vessar de productes comprats a les botigues i als grans magatzems característics de l'eix comercial d'Andorra. Tot i això, als baixos de casa seva hi ha muntat un establiment relacionat amb el seu ofici de baster, on ven guarniments i accessoris que ajuden els cavalls a fer les seves tasques. Ara bé, conscient que l'ofici té un futur complicat, ha començat a apostar fort per la seva gran passió, la fotografia, tant d'estudi com d'esdeveniments públics i privats.

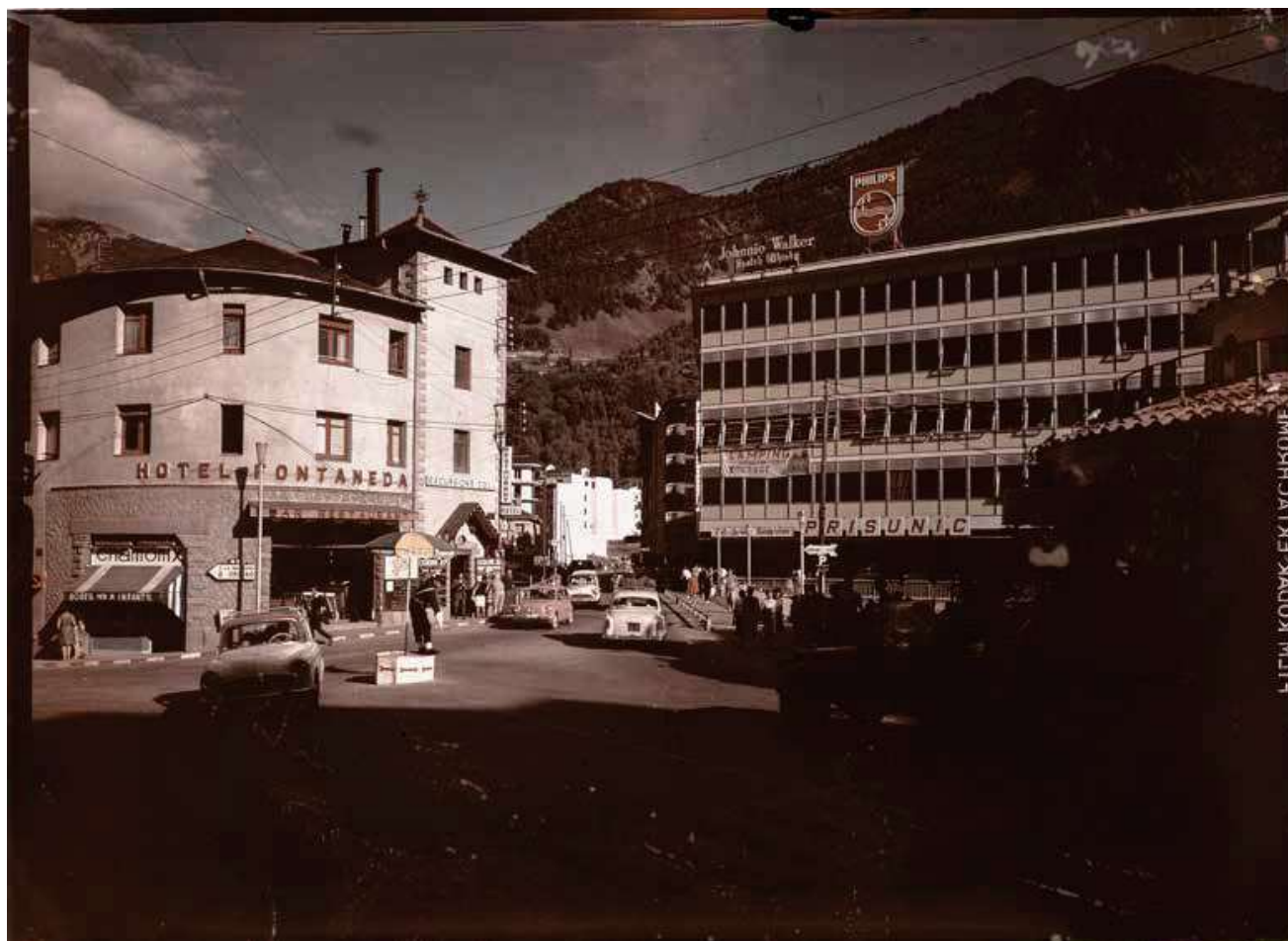
I passats uns anys el Francesc ja és un fotògraf de referència al país. Ha cridat l'atenció de tothom sent el primer que s'atreveix a immortalitzar en color les valls i muntanyes que l'envolten. Del resultat en fa postals que també ven. El seu treball no té pretensions, fa una fotografia pura com la natura desfermada que capta sempre amb enquadraments perfectes. Conscient o no d'això, la vivesa de les seves imatges són una prova dels canvis que viu el país. El sector primari està deixant pas definitivament al sector de serveis, protagonitzat primer pel comerç i poc després per l'esquí. Totes dos activitats s'estan convertint a passos de gegant en els principals dinamitzadors econòmics d'Andorra, que viu abocada a un període de transformacions que ja seran irreversibles. La vida del Francesc, i així es fa palès en la seva fotografia, sempre ha estat a cavall entre la tradició i la modernitat, fins al darrer clic de la seva càmera.

PRODUCCIÓ: 2.305 negatius

Diferents formats: plaques estereoscòpiques (6 x 13 cm); format mitjà i plaques en color i en blanc i negre de 9 x 12 cm.





9 

10

FFP





1



2



3



4

FA

[1911-2004]

JOSEP ALSINA MARTÍ

A l'Andorra dels quaranta i els cinquanta tot bon aficionat a la fotografia sap que les millors càmeres són les Kodak i les Leica, per això el Josep, que importa i ven aquest tipus de càmeres, es converteix en un referent a l'hora d'aconseguir-les. Els que el coneixen saben que va néixer a Sabadell i es va establir al país el 1940, després d'haver viscut amb la família a Tolosa, a França. La seva ocupació principal es troba en una empresa dedicada a la importació de carburants, però la seva passió està enfocada en la fotografia, de la qual és tot un expert. D'aquí que conegui i ofereixi a Andorra els materials fotogràfics de més prestigi a Europa. Per tot plegat, el Josep es convertirà en un mestre per als nous fotògrafs que aniran apareixent durant la segona meitat del segle XX.

Quan el Josep arriba a Andorra, l'any 1940, a les valls que ens envolten encara s'hi respira el regust que ha deixat la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). Els boscos i els cims que el Josep ara fotografia amb delicadesa havien estat –i encara eren– el perillós escenari per a nombroses evasions protagonitzades per refugiats. Els camins amagats entre muntanyes també són els aliats perfectes del contraban, petit i gran, que es troba en una nova fase

d'expansió degut a les restriccions comercials de l'Espanya franquista de postguerra i de la França en guerra.

La vida a Andorra no és fàcil però el Josep, acompanyat inicialment de la Rosa Ponsol, la seva primera esposa, i els seus fills, el Jean i la Maria José, lluiten per adaptar-se als canvis. Tot i la inestabilitat política i econòmica a banda i banda de la frontera, el Josep aconsegueix créixer i prosperar alhora que capta amb precisió aquesta Andorra expectant que encara no sap cap a on caminarà quan acabin les guerres. Un moment d'incògnites i canvis en què els habitants del país han après a comerciar amb unes noves regles del joc ja allunyades del comerç tradicional.

L'economia del país pren nous camins i es prepara per al que ha de venir en les pròximes dècades. Tot sota l'atenta mirada de la càmera del Josep.

PRODUCCIÓ: 20.914 negatius

Formats diversos i variats: principalment formats mitjans (6 x 6 cm, 4,5 x 6 cm, i 6 x 7 cm) però també formats Minox, que fan que sigui un fons força eclèctic. Principalment en blanc i negre, però també amb imatges en color.









FAM



1



2



3



4

NO

[1911-1987]

NARCÍS CASAL I VALL

6 de febrer del 1939, la Farga de Moles. Les tropes rebels franquistes es troben per primera vegada amb el síndic Francesc Cairat i Freixes, intercanvien unes breus paraules i se'n tornen cap a l'aquarterament de la Seu d'Urgell. Així acaba la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) a la frontera sud del país i el Narcís, que va arribar a Andorra l'agost del 36, no s'ho ha volgut perdre i és allà per immortalitzar-ho.

Fa 28 anys que va néixer a Barcelona, tot i que els seus orígens es troben a la casa Molné de Soldeu. La duresa del país i les muntanyes en general van portar els seus pares a abandonar el Principat al tombant del segle XX. Aleshores, la terra no semblava oferir un futur pròsper i això va allunyar molts andorrans de casa seva, de manera que es van haver de buscar feina i un lloc on viure a ciutats com Barcelona o Besiers. El Narcís ja havia visitat i capturat el país a través de la seva òptica, però va ser en esclatar la Guerra Civil Espanyola que els Casal i Vall no van dubtar a tornar a Andorra, tot cercant el refugi i la protecció d'un país que viu en pau. El que van trobar-se en arribar era molt diferent del que havien deixat enrere en marxar. Ara, Andorra, és terra d'immigració i acollida, i ofereix unes oportunitats que poc s'imaginaven anys enrere.

El Narcís fotografia la fi d'una guerra que va marcar la seva vida. Amb els anys, i com a refugiat a Andorra, tant ell com la resta de la família es converteixen en un pilar de la cultura del país: canten caramelles, promocionen Andorra des del Sindicat d'Iniciativa i Turisme i publiquen llibres amb l'editorial Casal i Vall, fundada amb els seus germans Jacint, Jaume i Joan.

A mesura que passa el temps, el Narcís viu i fotografia la transformació de l'Andorra de pedra picada, de terres llaurades i de bestiar a la qual va arribar el 1936. Ho fa amb una mirada costumista, captant la pell cremada dels que treballen la terra. Però tampoc no deixa de banda els temes polítics, de vegades tràgics, tot ensenyant l'Andorra rural que assisteix al drama humà de la guerra d'Espanya acollint milers de refugiats del conflicte i la dictadura franquista. I és que aquesta és l'espurna que encén el canvi que transformarà durant la segona meitat del segle XX el nostre petit país dels Pirineus: el treball colze a colze entre andorrans i nouvinguts, com la família Casal i Vall. La feina feta entre tots és el motor que mou l'evolució, i l'art del Narcís n'és un testimoni valuós.

PRODUCCIÓ: 316 negatius

Diferents formats fràgils com el vidre i el negatiu plàstic de nitrat de cel·lulosa.



8



9







12



13



1



2



3



4

AC

[1914-1996]

RAMON D'ARENÝ-PLANDOLIT I GASSÓ

Tot i regentar una farmàcia, la història familiar ja feia preveure que el Ramon seria un amant de la fotografia. Fill de la prominent casa Areny-Plandolit d'Ordino, és el petit de la nissaga de fotògrafs descendents del síndic Don Guillem d'Areny-Plandolit i Plandolit (1822-1876).

Des de 1934 porta la Farmàcia Internacional, als baixos drete de la Casa Guillemó d'Andorra la Vella. Dispensa medicaments i fórmules magistrals al bell mig de la capital del país, a poques passes del local central del Servei d'Ordre andorrà i del despatx de la gendarmeria francesa on cada dia arriben centenars de refugiats que fugen de la Guerra d'Espanya. Tots i cadascun d'ells són controlats per la guàrdia mòbil, liderada pel coronel René Baulard, que els obliga a fer-se una fotografia per tenir-los identificats.

El Ramon, donada la seva passió per la fotografia i la situació de la seva farmàcia, es converteix aleshores en un dels principals fotògrafs dels refugiats que arriben al país. Els retrata amb la càmera tot aprofitant la paret blanca de l'exterior de la seva farmàcia, just a tocar de l'aparador. El fons blanc de la icònica casa Guillemó esdevé així un paisatge sobri i contingut d'una història en què tot el protagonisme recau en el rostre del refugiat anònim immortalitzat.

D'aquesta manera els negatius del Ramon s'omplen de milers de refugiats cansats, dignes a pesar de les circumstàncies, que carreguen històries úniques i singulars, però totes amb un objectiu comú i ara assolit: fugir de la guerra i trobar la pau en un país nou, Andorra.

En totes les persones fotografiades de forma obligada pel Ramon observem la mirada estoica dels qui un dia ho han hagut de deixar tot enrere per salvar la vida. Inevitablement, això ens interpel·la avui com a societat: parlem del perquè de les guerres, el patiment que provoquen i el nostre deure humanitari d'acollir els que fugen de la destrucció, la misèria i la mort.

PRODUCCIÓ: 4.500 negatius

Diferents formats i suports fràgils com el vidre i el nitrat de cel·lulosa.
També formats més resistents com el triacetat de cel·lulosa.



ACAP





7



44

8



9



ACAP





1



2



3



4

AC

[1907-1981]

XAVIER D'ARENÝ-PLANDOLIT I GASSÓ

El Pau-Xavier és metge, però més enllà de la medicina té tres grans passions: la taxidèrmia, la màgia i la fotografia. Fa l'efecte que les tres van agafades de la mà en una època en què la fotografia sembla cosa de màgia, i ell immortalitza tot allò que captura com si dissequés el temps i el deixés aturat per sempre més.

El seu fill Xavier és dentista, però també ha heretat del pare l'amor per la màgia i la fotografia, aficions compartides alhora amb el seu germà Ramon. Tots ells adoren capturar imatges per a la posteritat amb la càmera de fotografiar. Mentre el Ramon és fora del país per cursar els estudis, el Xavier i el Pau-Xavier han començat a retratar andorrans i a fotografiar paisatges, festes, dies assenyalats, situacions clau que viu el país, esdeveniments institucionals i polítics... tota una col·lecció de vivències i moments que creen un bonic dibuix en blanc i negre de la societat i el dia a dia dels andorrans durant els anys vint i trenta del segle passat.

El fons fotogràfic dels d'Areny-Plandolit és un fons eclèctic però principalment costumista que ens apropa a l'Andorra de l'històric sometent convivint amb el nou Servei d'Ordre creat l'any 1931, l'antecessor de l'actual policia del Principat. El cos s'ha creat arran de la concessió

hidroelèctrica a FHASA, Forces Hidroelèctriques d'Andorra SA. El país està a punt d'obrir-se a les noves carreteres que per fi comunicaran les aleshores sis parròquies del país i també a una nova producció elèctrica més que suficient per cobrir la demanda interior. Unes obres i uns canvis molt ràpids que deriven en lògics conflictes laborals i sociopolítics protagonitzats per andorrans i, sobretot, pels obrers de les carreteres i d'altres obres que es portaven a terme al país, com la del Museu de Ciències Naturals del Pau-Xavier, la construcció del qual s'atura momentàniament al novembre del 1933 per una vaga dels obrers que l'aixecaven.

A les seves instantànies també apreciem l'Andorra treballadora: homes, dones i infants que tant podien anar a l'escola al matí com treballar al camp a la tarda. El catolicisme també hi és present, i es reserva aquí un paper central per a Meritxell com a referent no només per la fe sinó també per l'òptica nacional d'un poble que comença a caminar cap a un nou futur. Els negatius dels d'Areny-Plandolit naveguen entre la tradició i les primeres conseqüències de la modernitat, entre la transmissió oral i els primers indicis de records plasmats a través d'una òptica fotogràfica.

PRODUCCIÓ: prop de 2.000 negatius

Diferents formats que formen part del fons ACAP, integrat per les fotografies del pare, Pau-Xavier, i els fills, Xavier i Ramon d'Areny-Plandolit. En total, 4.500 negatius.

ACAP

5 ☐





ACAP





1



2



3



4

CR

[1906-1983]

JOAQUIM DE RIBA CASSANY

El Joaquim ha nascut a Casa Rossell, a pocs metres dels d'Areny-Plandolit. Les dos famílies comparteixen poble, Ordino, època i un entorn familiar acomodat i enamorat de les càmeres fotogràfiques. És nebot de Joaquim de Riba Camarlot i, de la mateixa manera que el seu oncle ha fet durant anys, ell també dedica gran part del temps lliure a passejar per l'Andorra dels anys trenta tot observant-ne els paisatges i la vida dels habitants a través del visor de la càmera.

El Joaquim encara no sap que ni ell ni la seva germana Lluïsa no tindran descendència i, per tant, esdevindran els últims hereus de la important Casa Rossell, que en un futur llunyà acabarà formant part del patrimoni del Govern d'Andorra. Les generacions anteriors, durant els segles XVII i XVIII sobretot, havien sabut crear aliances matrimonials amb famílies catalanes en bona situació, de manera que havien fet créixer la bonança econòmica de la casa i havien guanyat rellevància política i social al país. Això, sumat a l'explotació de fargues i la gestió de terres i altre patrimoni, va portar la família a convertir-se en una de les més riques i poderoses de les Valls. Ara, però, entrat el segle XX, les coses han canviat lleugerament. Els de Riba planten tabac, i hi comercien, un negoci en auge, però la casa ja ha començat a perdre la preponderància de temps passats.

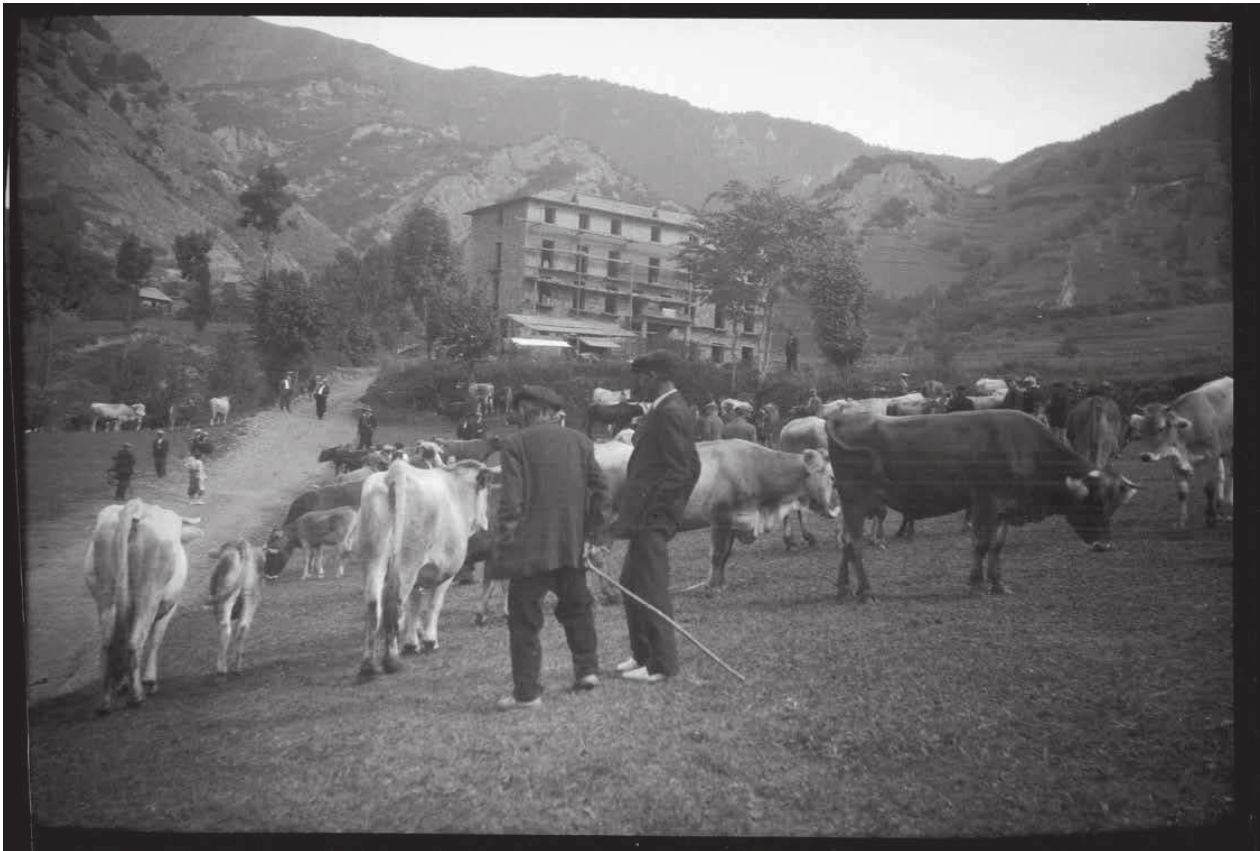
Conscientment o no, el Joaquim immortalitza les primeres passes del camí d'Andorra cap a una nova modernitat de la qual la seva família ja no serà un dels actors principals. Les fotos del Joaquim capturen una Andorra en transició i mostren tot el potencial que ofereix el país, però també les víctimes que patiran les conseqüències menys agradables de la modernització que ha portat la concessió a FHASA de 1929.

A vegades, com si ell fotografiés la vida vista a través dels ulls d'un infant, el Joaquim ens mostra amb il·lusió moments que ha viscut des que va néixer, com les fires de bestiar. Ho fa mentre aquestes fires ja conviuen amb els primers hotels moderns, que acullen els turistes que arriben per gaudir de fer excursions per les muntanyes verges del país i d'aquest nou esport que anomenen esquí i que converteix la fredor i la duresa de la neu en un motiu de goig. També captura els matxos, guarnits gràcies a la feina dels basters, traginant al darrere dels primers automòbils que els avancen aixecant tota la pols del camí, o traient la neu d'uns carrers i carreteres que, pocs anys més tard, assistirien al pas de les màquines llevaneus modernes.

PRODUCCIÓ: 670 negatius

Negatius plàstics principalment de nitrat de cel·lulosa i acetat, de diferents mides però amb domini del format mitjà.

5

6 ☐



9



10



11



12

CR





1



2



3



4

CR

[1872-1942]

JULIÀ REIG ROQUETA

Submergits en una crisi que fa anys que s'arrossega, els andorrans viuen una època complicada amb grans dificultats econòmiques i una forta inestabilitat política. Però el treball dur i constant de tota una generació que lluita per sortir-se'n ha fet que, rere els cims nevats, s'insinuï un raig de sol, d'esperança d'una recuperació que transformi el país i el conduïxi fins a un nou paradigma.

Enmig d'aquest caminar lent –però sense aturador– de la història, el Julià dirigeix cal Rafeló, la fàbrica de tabacs Reig que el 1909 s'obre a Sant Julià de Lòria. La família Reig viu lligada al món del tabac des del darrer quart del segle XIX i la fàbrica suposa l'impuls definitiu al negoci familiar. A cal Rafeló el protagonisme recau en les cigarres, les dones que elaboraven els cigars i cigarretes. Des del seu despatx, el Julià dirigeix l'empresa i, quan té temps lliure, acostuma a col·locar-se rere la càmera per deixar testimoni del nou camí endegat per Andorra.

El seu ull curiós es fixa en els moviments que han començat a transformar l'horitzó. El 1913 no deixa passar l'oportunitat de plasmar el treball del grup d'homes que construeixen la nova carretera que comunicarà el país amb la Seu d'Urgell. Els obrers, vestits amb roba del dia a dia, obren pas amb pics i pales i amb la força dels seus braços. Fa tan sols

dos anys que s'ha obert la carretera que uneix el Pas de la Casa amb França i això ha fet que, molt de tant en tant, es pugui veure al nord del país algun cotxe que desperta l'interès dels andorrans, gens acostumats als vehicles de motor. Ara, amb aquestes dos carreteres clau per a l'obertura exterior de les Valls, comença un procés lent però irreversible que conduirà a la substitució dels vehicles de tracció animal pels nous automòbils.

El mateix any 1913, el Julià també és testimoni de l'inici de la construcció d'una central hidroelèctrica a tocar del molí de Sant Julià: és l'origen de la futura Mútua Elèctrica de Sant Julià, una de les protagonistes de l'electrificació de les Valls. La Mútua se sumava així a la Tabacalera Andorrana, que l'any 1909 va electrificar la vall central amb la seva central situada al roc de les Anelletes, a Andorra la Vella. Més tard es funden Nord Andorrà SA (1920), que s'encarrega de portar la llum a Ordino, Canillo i la Massana, i la Unió Elèctrica d'Encamp (1921).

És en aquesta Andorra rural amb olor de canvi, d'una modernitat i una industrialització que comencen a ser palpables, que el Julià cultiva el seu llegat fotogràfic.

PRODUCCIÓ: 303 negatius

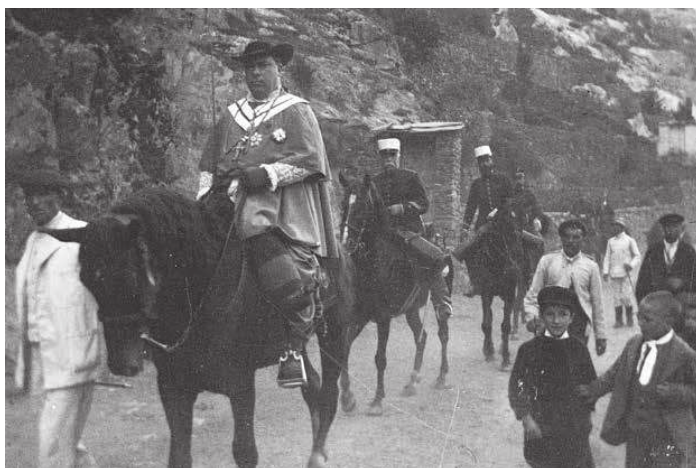
Diferents formats fràgils com plaques de vidre i negatiu plàstic de nitrat de cel·lulosa.



CRA



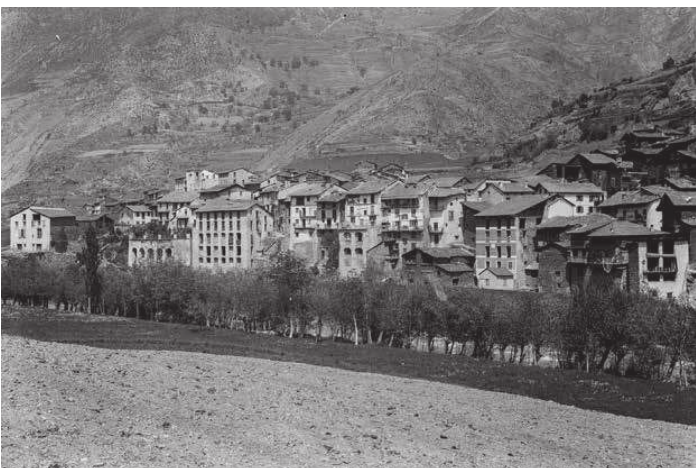
CRA



8



9

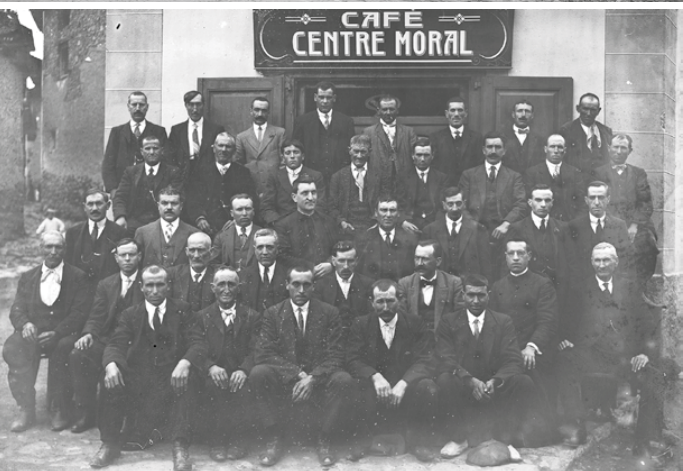




1



2



3



4

AC

[1881-1967]

JOSEP LLUÍS MOLNÉ SALINÉS

És gràcies als documents escrits, els objectes trobats i a la transmissió oral que coneixem com era la vida dels nostres avantpassats. Però per més ben descrita que estigui la història, les imatges són el que realment ens mostra la realitat que els nostres ulls no han pogut veure mai. En aquest sentit, el Josep Lluís de casa Cremat d'Anyós és el culpable, en el bon sentit de la paraula, d'acostar-nos a l'Andorra –principalment de les valls del nord– dels primers anys del segle XX.

Ell, un dels impulsors de la creació de Nord Andorrà SA i, per tant, responsable de l'arribada de la llum a les cases de les valls del nord –al principi amb tan sols una bombeta per llar–, té passió pels retrats. Acostuma a utilitzar un fons de roba neutre per ressaltar la figura de les persones que retrata, i així immortalitza desenes de treballadors i famílies andorranes. D'alguns dels seus models no se'n sap el nom ni la casa a la qual pertanyen, però tots ens mostren detalls de l'època, com la vestimenta, tant la dels dies feiners com la dels –pocs– dies que els andorrans gaudeixen d'unes hores de festa.

Les persones retratades expliquen, sense saber-ho ni pretendre-ho, moltes coses sobre la societat en què viuen. La mirada, les mans, els gestos, els objectes que

mostren, les durícies i les ferides que el Josep Lluís capta als seus negatius reflecteixen la duresa d'una vida dedicada a la feina del camp i al bestiar. Les fotografies del Josep Lluís esdevenen una finestra temporal a través de la qual es pot veure el món que l'envolta, un entorn en què els andorrans no ho tenen fàcil, però lluiten diàriament per sortir-se'n i fer comunitat. Els veïns de les Valls participen activament en una societat petita però cohesionada que gaudeix de balls, corrandes, festes i aplecs. En una època en què les circumstàncies no ajuden a tenir una vida fàcil, la comunitat esdevé un tresor imprescindible i innegociable.

Els infants són habituals en les fotografies del Josep Lluís, així com les dones, que tenen un protagonisme especial davant la càmera de casa Cremat. Elles són el pal de paller de la casa andorrana i les encarregades de gestionar l'economia familiar. Treballen de sol a sol al camp, segant, llaurant i recollint els fruits de la collita, i a casa, cuinant, netejant i tenint cura de la família. Això ho sap el Josep Lluís i no és casualitat que ho plasmi en molts dels seus retrats.

PRODUCCIÓ: 450 negatius

Formats en suport de vidre.





7



8 9



10



11 12







1



2



3



4

FC

[1872-1932]

GUILLEM D'ARENÝ-PLANDOLIT I PLANDOLIT

A la casa d'Areny-Plandolit hi ha un laboratori per revelar fotos. Veurem que no és casualitat si ens fixem en la passió que senten per aquesta afició els membres de la família. Tot i haver nascut a la Seu d'Urgell, el Guillem té el privilegi de formar part d'una de les cases més importants d'Andorra; és fill del síndic Don Guillem, baró de Senaller i Gramenet, i nebot del Pau-Xavier, germà petit de Don Guillem. Tot just té quatre anys quan pateix la mort del seu pare, i els problemes que comportarà la seva herència marcaran l'inici d'una nova etapa per bona part dels d'Areny-Plandolit.

El Guillem passa unes temporades a Ordino i altres a la Seu d'Urgell, però és a Andorra on comença a disparar amb la seva càmera al tombant del segle XX. És un enamorat d'enquadrar les valls andorranes, els carros estirats per mules i cavalls, els camins estrets plens de pedres i sotracs, els pobles envoltats de prats de dall i cereals, l'aigua dels rius que es perden entre les giragonses del paisatge, i les fargues abandonades que recorden que els anys de bonança de les Valls formen part del passat. Fotografies que el porten a convertir-se en un dels primers postalers del país, ara que la postal comença a guanyar popularitat, tant a les Valls com sobretot més enllà de les fronteres.

L'ús de la llenya per a la construcció i per escalfar les cases es percep en aquestes postals d'una Andorra amb menys bosc del que hi haurà en un futur. L'obra del Guillem mostra un país aspre i solitari, tot i que pur i natural des d'un punt de vista romàntic. Les seves postals conviden a visitar les Valls als viatgers intrèpids que arriben des de terres llunyanes, tot i l'aventura de moure's per carreteres encara molt precàries. Són els antecessors dels turistes els primers visitants que descobreixen el nostre país amb mirada forana i gaudeixen d'uns paisatges andorrans que, paradoxalment, dècades més tard canviaran radicalment amb un sector turístic convertit en el motor principal de l'enlairament i la consolidació de l'economia andorrana.

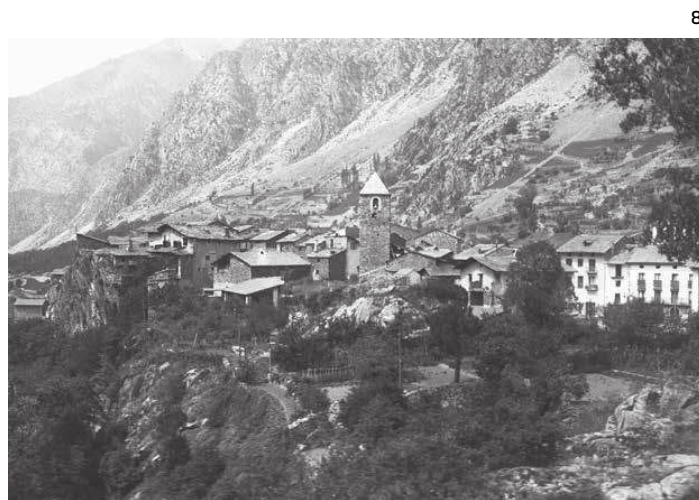
PRODUCCIÓ: 435 negatius

Diferents formats en suport de vidre i també en suport plàstic de nitrat de cel·lulosa.

FGP

5 





10



11



12



13

FGP



1



2



3



4

CR

[1856-1925]

JOAQUIM DE RIBA CAMARLOT

Començàvem el recorregut d'aquesta exposició parlant de la primera fotografia documentada presa per un andorrà. És el dia 15 d'abril de 1884 i el Joaquim acaba de fer una fotografia a la Venturera Solares. Tot i ser fill de la Casa Rossell d'Ordino, l'ha fet a Barcelona, ciutat on es troba estudiant medicina. Un amic li ha deixat la seva càmera i ell no ho ha dubtat. Quan mira a través del vidre esmerilat el que veu li canvia la vida per sempre; li obrirà un nou món i una passió que l'acompanyarà la resta de la vida i que també transmetrà a altres membres de la família, com el seu nebot Joaquim.

Bona part de la vida del Joaquim transcorre al poble d'Alcover, a la comarca catalana del Baix Camp. Hi arriba l'any 1890 per fer de metge i cirurgià de les famílies pobres. Lluny del seu país troba l'amor, es casa, arrela i s'hi queda fins al 1920, quan decideix tornar a Ordino. La fotografia de de Riba ens transporta a Barcelona, Alcover i Andorra, país que malgrat la distància mai no va deixar de visitar. Totes les localitats on viu i passa li serveixen d'escenari per retratar familiars, amics, paisatges i esdeveniments socials.

Com Guillem d'Areny-Plandolit, Josep Lluís Molné Salines o Julià Reig Roqueta, ell també és fill d'una Andorra en crisi. L'Espanya liberal, triomfant a les guerres carlines, va veure en Andorra un reducte de resistència tradicionalista i carlina i no va dubtar a castigar el país amb una forta pressió fiscal i cada vegada més restriccions comercials. La fotografia del Joaquim no pot fugir d'aquestes circumstàncies que es respiren a cada instantània.

El Joaquim ha fet els primers passos d'un camí que fins ara ningú no havia ni tan sols imaginat a les Valls d'Andorra. En els anys següents, la fotografia serà una part molt important de la història de la societat andorrana, i exercirà com a testimoni inesborrable de tots i cadascun dels avenços que faci el país. Una història que avui, completa

una quarta part del segle XXI, encara segueix viva, però que ha passat dels laboratoris fotogràfics als estudis, amb l'ordinador com a element central; de les càmeres grans i pesades dels seus orígens als mòbils intel·ligents que portem a la butxaca; de les plaques amb col·lodió humit o les plaques seques de gelatina a les imatges digitals que omplen les xarxes socials; de les postals que viatjaven d'un extrem del món a un altre gràcies al correu postal a les fotografies que enviem per missatgeria instantània als amics i familiars.

Avui, a través d'aquesta exposició, intentem reviure en pocs minuts aquesta història. De ben segur que ho hem fet en menys estona de la que Joaquim de Riba i altres coetanis seus tardaven a fer una fotografia –una sola– i veure'n el resultat. Una visita tranquil·la que contrasta amb l'emoció que ells sentien per saber si devien haver fet la fotografia perfecta, i encara més tenint en compte que aleshores no hi havia marge d'error. L'emoció d'una espera contrasta amb la immediatesa que avui ens dona la tecnologia, no només amb la fotografia sinó en tots els àmbits de la nostra vida.

Contempleu aquí les instantànies del primer fotogràf d'Andorra, Joaquim de Riba Camarlot. Llegiu la carta excepcional que li va enviar a la seva mare, Dolors Camarlot, un llunyà 15 d'abril de 1884. I, finalment, us convidem a tornar a recórrer aquesta exposició, ara seguint l'ordre cronològic dels autors, tot deixant que les fotografies exposades i les postals de cada fotogràf us transportin a èpoques passades i a processos fotogràfics i artístics ben diferents als d'avui dia.

PRODUCCIÓ: 702 negatius

Formats en suport de vidre.

CR







□ 7



8

CR

9



10 11



12



13

ANDORRA REVEALED IN IMAGES

Celebrating fifty years of the National Archives of Andorra is, above all, a tribute to the memory of the past, the foundation of our identity and a guide for the future. For half a century, this public institution has preserved, safeguarded and shared the country's historical records, allowing us to better understand who we are and where we come from.

The exhibition *Pioneers. 1884-1954. The Andorra of the First Photographers* is an expression of our commitment to safeguarding our historical patrimony. The photographs on display do more than reflect a bygone era; they capture the human desire to seize life, to hold it in time, and to pass it on to generations yet to come. Photography becomes, in this sense, not only a record but a way of seeing the world, a sensitive imprint, and a source of knowledge and emotion. Through this exhibition, the National Archives has created a platform for cultural dissemination and public engagement. It is a way of showcasing the very often unseen work of the archives: preserving the visual and documentary legacy to make it accessible, and presenting it so that it can be truly understood and appreciated.

In a world saturated with visual images, revisiting the work of these first photographers invites us to recognise the power of photography as a historical testimony and artistic expression. Each image is a gesture of trust in the future, a belief that someone will one day observe it, connect with that moment and recognise its unique and unrepeatable value.

The Government of Andorra wishes to emphasise its commitment to culture, historical memory and knowledge. A nation conscious of its history is prepared to confront the challenges of the future.

I invite all visitors to explore this exhibition with curiosity. Each photograph is a window into a time that no longer exists but continues to live in our collective memory. Within these images, we will discover fragments of a country shaped not only by events but also by the light and vision of its first photographers.

Mònica Bonell Tuset
Minister of Culture, Youth and Sports

DISCOVER STORIES THAT TRANSCEND TIME AND EMOTIONS

Throughout human history, people have felt the need to capture reality in order to preserve moments, expressions and emotions as testimonies of the world around them. Photography, in this sense, goes beyond mere technique and has become a medium through which time can be stopped, a bridge connecting past and present, revealing the depth of an instant that at the time seemed as if it would simply slip away.

In the 1970s, Susan Sontag reflected on the impulse to photograph and on how an experience, a moment, is captured through the lens of a camera. She wondered what boundaries are drawn and blurred between image and event, between photography, art and truth. These reflections still resonate today, inviting us to observe photographs with greater awareness and to recognise them as irreplaceable witnesses of history and human emotion.

The exhibition *Pioneers. 1884-1954. The Andorra of the First Photographers* is a journey into the origins of Andorran photography, inviting us to reconnect with the memory of our past. The catalogue published for the exhibition explores the stories of the first photographers to capture Andorra, offering a unique window into the life of the valleys and their people at a defining moment in the country's history. Both the exhibition and the catalogue stand as a tribute to the fiftieth anniversary of the National Archives.

The National Archives preserves more than fifty photographic collections featuring images of Andorra, the work of both local photographers and visitors who, for various reasons, travelled through the country. Together, these collections occupy around eighty linear metres of documents, including photographs, postcards and slides, representing an exceptional legacy of Andorra's history and memory. Over the past fifty years, all of these images have been recovered, processed and carefully preserved by the Archives.

Pioneers aims to highlight the work of those first photographers and to emphasise the importance of photography as a witness to the country's social, economic and cultural transformations. The images not only document events, landscapes and everyday life of the period, but also reveal the photographers' intimate vision, for they are, ultimately, both products and witnesses of their time. This exhibition does not aim to provide an exhaustive overview of all photographers of the era – there were other significant figures – but rather a representative selection of those whose works are preserved in the National Archives.

The catalogue includes thirty-six photographs, three from each of the twelve selected photographers, ar-

anged in reverse chronological order, beginning with the most recent authors and following the same sequence as the exhibition. Also included are the postcards produced for the show. The selection is not intended to be exhaustive, but rather to reflect the topics that give shape to *Pioneers*. You may recognise some of these images. Although they are not unpublished, each carries a unique emotional and documentary weight that only deepens with the passage of time.

The photographs preserved in the National Archives are accessible to all. Preserving, sharing and making them available is at the heart of our purpose. The selected photographers, although not the only pioneers, are representative, and their legacy reflects the richness of the documentary collections:

- Fèlix Peig Ballart (1917-2007)
- Francesc Pantebre Arqués (1906-1999)
- Josep Alsina Martí (1911-2004)
- Narcís Casal i Vall (1911-1987)
- Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó (1914-1996)
- Xavier d'Areny-Plandolit i Gassó (1907-1981)
- Joaquim de Riba Cassany (1906-1983)
- Julià Reig Roqueta (1872-1942)
- Josep Lluís Molné Salines (1881-1967)
- Guillem d'Areny-Plandolit i Plandolit (1872-1932)
- Joaquim de Riba Camarlot (1856-1925)

Through the three images selected from each photographer, a diachronic narrative is constructed, beginning in the 1960s and reaching back to 1884, the date of the first photograph by Joaquim de Riba, the first Andorran to take a photo. This visual narrative, together with the texts that accompany it, seeks to bring us closer to four key moments in our recent history through the perspective of these early photographers. The selection, curation and description of the images and collections were carried out by the photographer Isidre Escorihuela, while the texts were written by the historian Pau Chica, with the collaboration of Agustí Franch.

In the first section, the photographs immerse us in **The Beginning of the Andorran Boom (1945-1965)**, a period of profound economic and social change. It marks the country's awakening to remarkable changes, as rural landscapes begin to blur, foreshadowing far-reaching transformations.

In the second section, the photographs take us to **FHASA and the Wars (1929-1945)**. The 1930s brought a new sense of modernity to Andorra. Electrification and new roads promised progress and a closer connection to the wider world. Yet the outbreak of armed conflicts interrupted these expectations, while

creating new opportunities. The Spanish Civil War and the Second World War prompted movements of people and goods that gave renewed significance to the borders.

In the third section, the photographs transport us to **Andorra at the Beginning of the 20th Century (1900-1929)**. Despite the crisis, the country continues to progress towards modernisation while young Andorrans seek better opportunities beyond its borders. The crisis sparks a wave of change.

Finally, the fourth section addresses the nostalgic memory of **The 'Romantic' Andorra (1884-1900)**. A country defined by rural traditions follows the rhythm of the mountains with landscapes that appear frozen in time yet conceal a complex reality, looking to the future with uncertainty amid economic crisis and significant political change.

Each section is contextualised with texts that explain the life and work of each photographer within their historical setting. These are moments and events from the past that take on new meanings in the present. All of this is an invitation to reflect on the pace of time, nostalgia, memory and identity.

Through this visual journey, we invite you to explore Andorra's past and to consider the present, with an eye towards the future. The images are more than mere documentation; they stand as witnesses to history and emotions, windows of the past and doors to the future.

Isabel de la Parte Cano
Director of the Cultural Heritage Department

STOPPING TIME

When Josep Lluís Molné Salines, from Casa Cremat in Anyós, created a series of portraits of his neighbours, acquaintances and family from the Northern Valleys, he could hardly have imagined that his work would become one of the finest photographic legacies in the Principality. Technically, it may not be the most accomplished, yet visually, it is a genuine marvel.

Viewed through a romantic lens, his portraits evoke a distant era, harsh yet full of authenticity, in which the expressions and physiques of the subjects disclose the unfiltered reality of their lives. They transport us to a time when daily life was far from easy, a period that now seems remote, or even non-existent, within the context of contemporary Andorra: a bustling, consumer-driven society that, in some ways, feels somewhat detached from its past.

The tempo of modern life constantly challenges us, in contrast to an era when simply taking a portrait could occupy much of a morning: arranging the sitter, setting up the wooden camera, positioning the glass plate negatives, chatting briefly about life... sharing a moment of friendly conversation before capturing the right light so that the person and their moment could be recorded. Pure magic from that time.

Seen through a photographic perspective —as this catalogue encourages— his work reveals a gradual 'evolution' in the conception of portraiture and in technique. At first, he would place his subjects in front of a façade, often in the shade, fully aware that this produced a flat image without contrasts. Later, in an effort to recreate the impression of a studio, he set a piece of cloth behind the sitter. Towards the end of his brief career as a photographer, he was already using painted backdrops reminiscent of the modernist studios of classical portraitists.

This technique, simple yet effective, was not unique to Josep Lluís Molné Salines: it is also present in the portraits of his contemporary Julià Reig Roqueta, and later in those of Ramon d'Areny Plandolit, whose powerful images of Spanish Civil War refugees were captured against the façade of Casa Guilleló. This practical and effective approach to photography reflected the character of the society of the time: resourceful and skilled in making the most of what was available.

We seldom pause to consider what it meant to take photographs in the Principality at the turn of the twentieth century. Joaquim de Riba Camarlot (the first known Andorran photographer), Guillem d'Areny Plandolit and Julià Reig Roqueta walked through the valleys with cumbersome wooden cameras and glass plate negatives — fragile and heavy. Hauling such equipment up and down, whether on foot or with mules, is almost unimaginable today, when we carry

in our pockets a device capable of capturing as many images as we wish.

From the photographic experiments of Joaquim de Riba Camarlot to the postcards of Guillem de Plandolit, from the daily life of Sant Julià de Lòria portrayed by Julià Reig to the ethnographic images of Xavier d'Areny, from Narcís Casal's depiction of Andorra between 1936 and 1939 to Ramon d'Areny's stark portraits of Spanish refugees. We then encounter the changing social fabric of Andorra through the bold and unflinching lens of Josep Alsina i Martí, the commercial vision of Francesc Pantebre with his first colour postcards, and, finally, Fèlix Peig, our earliest photojournalist, armed with his 35 mm Leica. In following these threads, we journey through the memory of the pioneers of Andorran photography.

This catalogue stands as the result of the passion and resolve of those early photographers, whose work has gradually entered the collections of the National Archives of Andorra, whether through donations, deposits, or acquisitions.

Each is cherished as a unique fragment of the living memory and unfolding history of our country.

In revisiting the photographic legacy of our pioneers, we cannot overlook other distinguished masters of the art within our valleys, such as José Claverol, Valenti Claverol and Bartomeu Rebés. Without them, it must be said, the history of Andorran photography would be incomplete, deprived of three fundamental perspectives of our country.

This catalogue, conceived as the lasting memory of this exhibition, focuses on the photographic collections preserved within the National Archives of Andorra.

It must be noted, however, that public and private collaboration is of vital importance, ensuring that some of these remarkable photographic collections remain in the custody of their owners while working in close partnership with the National Archives of Andorra to guarantee their dissemination and to keep their memory alive.

Strengthening these bonds is vital to sustaining the memory of Andorra's photographic pioneers and to showing future generations where we have come from and where we are going.

Isidre Escorihuela Magriñà
Officer of the National Archives of Andorra

A WALK THROUGH ANDORRA

Let's wander through Andorra, crossing it from south to north.

Let's get everything ready and head to where the Runer River meets the Valira. Yes, right there, where today we find two large customs buildings with their police booths, constantly reminding us — just in case we had forgotten — that this is a border. From here, we take the CG-1 northwards and make our way up to Sant Julià de Lòria, passing big shopping centres and old tobacco factories. In part, we're following the route of that very first road which, back in August 1913, made the journey between Andorra la Vella and La Seu d'Urgell faster and safer.

We make our way towards the central valley, unhurried but without pause. Instead of taking the current bypass, we go through the town itself. This way, we can catch a glimpse of the magnificent circular bell tower of the Church of Santa Coloma. We could even stop right beside it, step inside the church, and then cross the road to see the original Romanesque paintings at the modern Espai Columba. But we must carry on.

We enter Andorra la Vella, once again among commercial warehouses and some of the country's most important hotels. The buildings grow taller, and we see fewer and fewer single-family houses. The noise rises too, and the busy flow of people and vehicles fills the streets. We arrive at Plaça Príncep Benlloch. Here stands the Church of Sant Esteve of Andorra la Vella, right next to the modern Cornú building. Across the square, historic houses such as Casa Guilleló, Casa Cintet, Casa Molines, Casa Rebés, Cal Coletes, Ca l'Eduardo and Casa Sabater remind us that in the 1930s one of them housed a small office of the Servei d'Ordre [law enforcement order], the police force established in 1931 which eventually replaced the *sometent* [local militia].

We take a few more steps and enter Avinguda Meritxell, heading towards Escaldes-Engordany. We could have turned right and descended via the viaduct of Carrer Dr. Vilanova to see the large Government administrative building. Alternatively, we could have continued further down to reach Avinguda Tarragona and taken the CG-1, which we left a few kilometres back, for a faster route. However, we prefer to stay within the urban centre. Between ever-taller buildings, the majestic peak of Carroi seems to hide, yet it always reappears.

We pass by La Rotonda, follow the Valira River and enter the seventh parish, Escaldes-Engordany. We take a necessary detour to avoid streets restricted to pedestrian traffic, such as the lower section of Avinguda Carlemany. We are very far from 1929, when the first car register in the country was created and just

eleven vehicles were registered in a nation of around 4,500 inhabitants. Today, we have 87,000 residents and... more than 100,000 vehicles.

We make our way through Escaldes-Engordany, surrounded by more shops and the first high-rises, popularly known as 'the towers'. At times, it is hard to spot Caldea, the thermal spa complex which, drawing on the parish's hot springs, became in 1994 the tallest building in the country at 80 metres. Its new neighbours now easily surpass 100 metres.

We gain altitude and return to the main road on the shady side of the central valley. We find ourselves on the CG-2 and pass the FHASA hydroelectric plant, now FEDA, which has supplied electricity to the whole country since 1934. A few metres further on, we choose to go through the Dos Valires tunnel and make our way towards La Massana, where the new buildings created by the parish's development make it difficult to see the Church of Sant Iscle and Santa Victòria. Here we could take a cable car up to Pal and its ski slopes, but instead we continue towards Ordino, passing the Farga Rossell, a reminder of the historical importance of the iron industry in the country.

Already in Ordino, we come across two of the houses of Andorra's photographic pioneers: Casa Rossell and Casa Areny-Plandolit. We pause, however, in front of the National Auditorium, the former home of the Areny Museum of Natural Sciences. Where once there were taxidermy specimens, concerts are now held. From here we could continue up to La Cortina-da and the Ordino-Arcalis ski resort, a border point with France via mountain passes such as Tristaina or l'Abella. But it is time to change valleys and head towards the Vall d'Orient. Instead of going through the Coll d'Ordino, closed for much of the year, we turn back and make our way to Encamp.

We then pass by another cable car, the Funicamp. We can no longer ride up to Engolasters in one of the blue, yellow, and red baskets — the colours of the Andorran flag — of the country's first cable car, opened in 1963. But now, in less than twenty-five minutes, we could be skiing on either natural or artificial snow at Solanelles. Gone are the years when a single caterpillar vehicle transported skiers from Encamp to the pioneering Envalira refuge, inaugurated in 1933 thanks to the initiative of the Andorran Ski Club.

We now enter the parish of Canillo and pass the turn-off to the Sanctuary of Meritxell, a national and spiritual symbol of Andorra, visited today by thousands of tourists. We are at over 1,400 metres above sea level, and from here the forest gradually gives way to a high-mountain landscape with wide mead-

ows where Andorran livestock graze during the warmer months. Buildings become increasingly scarce, although in villages such as Soldeu or El Tarter, hotels and holiday apartments are springing up again.

We find ourselves in the final kilometres of the Port d'Envalira, the highest paved mountain pass in the entire Pyrenees. As at the beginning of our journey, this route traces its origins to the first road, which in 1911 allowed the first motorised vehicle to enter the country from France. Naturally, this was in summer, as in winter the road was inaccessible. Today, in the event of heavy snowfall, we could always cross into France via the modern Envalira tunnel, inaugurated in 2002.

We arrive, surrounded by ski slopes and cable cars, at Pas de la Casa, the country's last populated settlement. Shops, shopping centres and hotels once again reclaim ground from the natural landscape. What used to be an almost inhospitable border, particularly in winter and less than seventy-five years ago, has now become a premier commercial, tourist and sporting destination.

We end here, at the border with France, after just a few hours of our tour through present-day Andorra. At every stop, we would have taken photographs on our phones — dozens, most likely. The more impatient among us will probably have sent a few immediately via instant messaging.

In our photos, we would see towering mountains, rivers and cultural heritage such as Romanesque bridges and churches. We would also capture built-up areas from one of the many viewpoints — with their respective car parks — offering magnificent aerial views of the valley. As incidental characters, often unwelcome, we will likely find vehicles, ever-taller modern buildings that disrupt the perspective, enormous digital billboards and people who appear by chance in our photo. Almost certainly, we will identify more people and cars than livestock or cultivated fields. At the same time, it will be difficult to find a completely untouched landscape — if landscapes without human intervention exist at all — but we will certainly have tried to take a photograph that, from the road itself, captures the most natural scenery possible.

In our photographs, we will not find mules labouring in the fields or clearing snow from the villages, though perhaps a tractor or a snowplough might sneak into the frame. Nor will we see children working in worn shoes, old men in torn shirts and trousers, or women carrying kilos of dirty laundry to washhouses that no longer exist. Instead, we will easily spot well-equipped tourists in their technical clothing, or residents, smartly dressed, talking on their phones with one hand

while holding a coffee in a plastic or cardboard cup in the other, hurrying to work.

In a single morning or afternoon, we will have crossed a country radically different from the one captured decades ago by the pioneers of Andorran photography, to whom we pay tribute in the exhibition featured in this catalogue. And we will have done so, photographing it quickly, instantly, almost without pausing to consider what we are capturing. What would those early photographers have thought of our images? And of the country we would capture today? It is difficult to say. It is up to us, through the photographic legacy of these pioneers, to reflect on their photography and ours; on their Andorra and ours; on the past, the present, and above all the future. Where we come from, where we are, and where we are going.

Pau Chica Fernández
Officer of the National Archives of Andorra

PIONEERS. 1884–1954 THE ANDORRA OF THE FIRST PHOTOGRAPHERS

Barcelona, 15 April 1884

A 28-year-old medical student, son of Casa Rossell in Ordino, positioned himself behind a camera. In front of him stood Venturera Solares, perfectly still. Motionless. Joaquim de Riba Camarlot studied her from top to bottom, from left to right, through the frosted glass of the camera. He searched for the perfect focus. He found it. Around him, the world seemed to pause as he concentrated, took a deep breath, pressed the shutter, and...

—It was done!

In that moment — and perhaps without even realising it — this young man from Ordino became the first Andorran to take a photograph. This was 45 years after the Frenchman Louis Daguerre had unveiled, in August 1839, the first photographic process in history: the daguerreotype. Joaquim of Casa Rossell had now made history in his own right.

Soon, other Andorrans followed, captivated by the art of photography: Julià Reig Roqueta of Casa Rafeló in Sant Julià, Josep Lluís Molné Salines of Casa Cremat in Anyós, Josep Claverol of La Seu d'Urgell, and the brothers Guillem and Pau-Xavier d'Areny-Plandolit of Casa Areny-Plandolit in Ordino. All of them can be considered the pioneers of photography in Andorra. At the end of the 19th and beginning of the 20th, the major technological innovations that had been used for decades in more industrialised countries — such as photography and the new portrait cameras — still took time to reach Andorra. But eventually, they did.

Later came other photographers, such as Xavier and Ramon d'Areny-Plandolit, Bartomeu Rebés, Joaquim de Riba Cassany, Valentí Claverol, Narcís Casal, and more recent figures such as Josep Alsina Martí, Francesc Pantebre and Fèlix Peig, the country's first professional photojournalist. Their collective legacy became a treasure in the form of a time machine, allowing us to revisit landscapes now lost, some transformed, others preserved as if time had not passed.

This exhibition invites you on a journey through seventy years of Andorran photography, from Joaquim de Riba to Fèlix Peig, guided by the vision of twelve photographers whose collections are preserved at the National Archives of Andorra. They captured an Andorra profoundly different from today, or from the final decades of the 20th century.

So... why not begin at the end?

FÈLIX PEIG BALLART [1917-2007]

It was 1952 when Fèlix Peig arrived in Andorra. Born 35 years earlier in Sabadell, he stepped into a country about to embark on the most significant period of economic growth in its history. At the time, Andorra had just 20,000 inhabitants — a number that would grow to 35,000 in just over two decades, a remarkable increase from the 5,000 residents recorded at the start of the 1940s.

As he crossed the Runer River and made his way through the valleys, eyes fixed on the grandeur of the surrounding peaks, Fèlix could not yet have imagined that he would witness this extraordinary transformation firsthand, capturing its changes and development through his camera.

During the journey to Andorra la Vella, where he would settle, he did not pass along what is now Avinguda Tarragona, which did not yet exist. Streets such as Prat de la Creu or Dr. Vilanova were unimaginable at that time. The capital had begun to expand, but not toward the valley's shaded sides; its growth followed the road connecting Andorra la Vella with Escaldes-Engordany, a path that would later become the well-known Avinguda Mèrtxell.

Two years after stepping into the valleys, Fèlix opened his first photographic studio in a mezzanine of the Galeries Principat. This allowed him to begin establishing his reputation in Andorran photography. By 1961, Julià Reig, the Síndic General, asked him to photograph all events attended by the Consell General. Reig, in his first term as Síndic — lasting until 1967 and again from 1973 to 1979 — wanted to record the growing significance of the Consell General and the Andorran administration, both institutionally and in the daily life of the country. With no official photographer of the Consell General at the time, it was Fèlix's camera and discerning eye that captured these moments for posterity.

By 1983, more than thirty years had passed since Fèlix Peig had arrived in Andorra. He gradually stepped back from his professional photographic work, which had also established him as the leading photojournalist for various international media outlets.

Output: 65,995 photographs, primarily 35 mm, with some medium format images (6 × 6 cm) and occasionally 9 × 12 cm plates, all on acetate plastic supports.

FRANCESC PANTEBRE ARQUÉS [1906-1999]

It is 1944, in the midst of the Second World War, when Francesc, an Andorran born in Roda de Ter in 1906, arrived in Andorra to settle permanently. A few weeks later the Nazis abandoned the observation post they had established at Pas de la Casa. Francesc could hardly imagine that, at that very spot in years to come, a settlement would grow and become the epicentre of ski slopes that he would photograph.

In Escaldes-Engordany stands Cal Pantebre, which became his home for many years. It stood beside the Hotel Marticella, a hotel that would close in later decades. The town has yet to feel the bustle of tourists who, in the future, would stroll up and down, carrying shopping bags filled with purchases from the shops and department stores that would define Andorra's commercial centre. Even so, on the ground floor of his house, he ran a workshop connected to his trade as a saddler, where he sold harnesses and accessories for working horses. Aware, however, that his craft faced an uncertain future, he began to invest heavily in his great passion, photography, both studio portraits and public or private events.

After a few years Francesc became a photographer of reference in the country. He attracted attention as the first to capture the surrounding valleys and mountains in colour. From these results, he produced postcards that he also sold. His work made no grand claims; he pursued a pure photography that, like the untamed nature he captured, always achieved perfect framing. Whether consciously or not, the vividness of his images testified to the changes the country was undergoing. The primary sector was definitely giving way to the service sector, first led by commerce and shortly afterwards by skiing. Both activities were rapidly becoming the main economic drivers of Andorra, which was entering a phase of irreversible transformation.

Francesc's life, as is evident in his photography, always straddled tradition and progress, right up to the final click of his camera.

Output: 2,305 negatives. Formats: stereoscopic plates (6 × 13 cm); medium format and 9 × 12 cm plates in both colour and black and white.

JOSEP ALSINA MARTÍ [1911-2004]

In the Andorra of the 1940s and 1950s, every serious photography enthusiast knew that the finest cameras came from Kodak and Leica. For this reason, Josep, who imported and sold these brands, became a go-to figure for obtaining them. Those who knew him were aware that he was born in Sabadell and settled in the country in 1940, after having lived with his family in Toulouse, France. His main occupation was with a company involved in fuel importation, but his passion lay in photography, in which he was a consummate expert. He introduced and supplied the most prestigious photographic materials in Europe to Andorra. Thanks to this, Josep became a mentor to the new generations of photographers emerging in the second half of the 20th century.

When Josep arrived in Andorra in 1940, the valleys he now photographed delicately still carried the shadow of the Spanish Civil War (1936–1939). The forests and summits he would come to frame had been — and remained — dangerous terrain for numerous escapes undertaken by refugees. Hidden paths amid the mountains also became the perfect allies of small and large-scale smuggling, which grew in a new phase because of the trade restrictions of postwar Francoist Spain and wartime France.

Life in Andorra was far from easy, but Josep, initially accompanied by Rosa Ponsol, his first wife, and their children Jean and Maria José, strove to adapt. Despite political and economic instability on both sides of the border, Josep managed to thrive even as he documented with accuracy an Andorra poised in expectation, still uncertain of its direction once the wars ended. It was a time of unknowns and transformations, when the inhabitants of the country were learning to trade under new rules far removed from traditional commerce.

Andorran society's economy was forging new paths, preparing for what was to come in the decades ahead. All of this unfolded under the watchful lens of Josep's camera.

Output: 20,194 negatives. Formats: primarily medium formats (6 × 6 cm, 4.5 × 6 cm, 6 × 7 cm) but also Minox formats, making the collection quite eclectic. Mostly in black and white, though some images in colour.

NARCÍS CASAL I VALL [1911-1987]

6 February 1939, La Farga de Moles. The rebel Francoist troops met for the first time with Síndic Cairat, exchanged a few brief words and returned to their quarters in La Seu d'Urgell. This marked the end of the Spanish Civil War (1936–1939) at the country's southern border, and Narcís, who had arrived in Andorra in August 1936, did not want to miss it — he was there to capture it.

Born 28 years earlier in Barcelona, Narcís' roots traced back to Casa Molner in Soldeu. The harshness of the country and the surrounding mountains had driven his parents to leave Andorra at the turn of the 20th century. At that time, the land had seemed to offer little promise, pushing many Andorrans to seek work and a home in cities like Barcelona or Béziers. Narcís had already visited and captured the country through his camera, but when the Spanish Civil War broke out, the Casal i Vall family did not hesitate to return to Andorra, seeking refuge and the safety of a peaceful country. What they found upon arrival was very different from what they had left behind. Andorra had become a land of immigration and opportunity, offering possibilities that few could have imagined years earlier.

Narcís photographed the end of a war that shaped his life. Over time, as refugees in Andorra, he and his family became pillars of the country's cultural life: they sang traditional *caramelles* songs, promoted Andorra through the Sindicat d'Iniciativa i Turisme, and published books with the Casal i Vall publishing house, founded together with his brothers Jacint, Jaume and Joan.

As time passed, Narcís lived and photographed the transformation of Andorra — from the stony fields, farmland and livestock he had seen in 1936. He did so, focusing on everyday life and traditions, capturing the tanned skin of those who worked the land. Yet he also addressed political themes, sometimes tragic, revealing the rural Andorra that witnessed the human drama of the Spanish Civil War, hosting thousands of refugees fleeing the conflict and Franco's dictatorship. This spark ignited the change that would transform Andorra during the second half of the 20th century: the cooperative work between Andorrans and newcomers, exemplified by the Casal i Vall family. The effort of all became the engine of the country's evolution, and Narcís's art is a valuable testament to it.

Output: 316 photographs. Fragile formats, including glass plates and cellulose nitrate plastic negatives.

RAMON D'ARENY -PLANDOLIT I GASSÓ [1914-1996]

Although he ran a pharmacy, family history had already foretold that Ramon would become a photography enthusiast. A son of the prominent Areny-Plandolit family of Ordino, he was the youngest in the lineage of photographers descended from Síndic Don Guillem d'Areny-Plandolit (1822–1876).

From 1934 onwards, he managed the Farmàcia Internacional, on the ground floor of Casa Guillemó in Andorra la Vella. There, in the heart of the country's capital, he dispensed medicines and compounded prescriptions only a few steps from the central office of the Servei d'Ordre Andorrà [law enforcement order] and from the French gendarmerie post, where hundreds of refugees fleeing the Spanish Civil War arrived daily. Each of them was monitored by the mobile guards, led by Colonel René Baulard, who required them to be photographed for identification purposes.

Given his passion for photography and the strategic location of his pharmacy, Ramon soon became one of the main photographers of the refugees who arrived in Andorra. He portrayed them with his camera, using the white wall of his pharmacy's exterior — right beside the shop window — as a backdrop. The pale façade of the iconic Casa Guillemó thus became a sober, restrained stage for a story in which the entire focus rested on the face of the anonymous refugee, now immortalised. For this reason, Ramon's negatives are filled with thousands of images of weary yet dignified refugees, each bearing unique stories but united in a common goal, now achieved: to flee the war and to find peace in a new country, Andorra.

In all those photographed by Ramon under this obligation, we can still see the stoic gaze of people who had been forced one day to abandon everything to save their lives. Inevitably, this confronts us today as a society: it speaks to us of the causes of wars, of the suffering they inflict and of our humanitarian duty to welcome those fleeing destruction, misery and death.

Production: across the ACAP collection, 4,500 negatives are stored in various formats and on fragile supports, including glass and cellulose nitrate, as well as more resilient formats such as cellulose triacetate.

XAVIER D'ARENY -PLANDOLIT I GASSÓ [1907-1981]

Pau-Xavier was a physician, but beyond medicine, he had three great passions: taxidermy, magic and photography. The three seemed to go hand in hand in an era when photography appeared almost magical, and he immortalised everything he captured as though dissecting time itself and suspending it forever.

His son Xavier became a dentist, but he also inherited from his father a love of magic and photography — interests he shared with his brother Ramon. All of them cherished the act of capturing images for posterity with their camera. While Ramon was abroad pursuing his studies, Xavier and Pau-Xavier had already begun to portray Andorrans and to photograph landscapes, festivals, important days, key moments in the life of the country, as well as institutional and political events. Together they created an evocative black-and-white portrait of Andorran society and everyday life during the 1920s and 1930s.

The photographic collection of the d'Areny-Plandolit family is eclectic, though primarily ethnographic, offering a glimpse of an Andorra where the historic *sometent* [local militia] coexisted with the newly established Servei d'Ordre (1931), predecessor of today's national police force. The corps was created in the wake of the hydroelectric concession to FHASA (Forces Hidroelèctriques d'Andorra SA). The country was on the verge of opening up with new roads that would finally connect the then six parishes, as well as a new hydroelectric production more than sufficient to meet domestic demand. These rapid works and transformations inevitably led to labour and sociopolitical conflicts involving both Andorrans and, above all, the road workers and other labourers engaged in construction projects across the country, including the Museum of Natural Sciences of Pau-Xavier, whose building works were temporarily halted in November 1933 due to a workers' strike.

Their snapshots also reveal a working Andorra: men, women and children who might attend school in the morning and work in the fields in the afternoon. Catholicism was also visibly present, with Meritxell assuming a central role not only as a spiritual reference but also as a national symbol for a community beginning to move towards a new future. The negatives of the Areny-Plandolit family thus oscillate between tradition and the first consequences of the modern era, between spoken knowledge handed down through generations and the first tangible records of memory preserved through a photographic lens.

Production: around 2,000 negatives in various formats are preserved within the ACAP collection, comprising photographs by the father, Pau-Xavier, and his sons, Xavier and Ramon d'Areny-Plandolit. In total, 4,500 negatives.

JOAQUIM DE RIBA CASSANY [1906-1983]

Joaquim was born at Casa Rossell, just a few meters from the Areny-Plandolit family. The two families shared the same town, Ordino, the same era, and a comfortable family environment, fascinated by photography. He was the nephew of Joaquim de Riba Camarlot and, in the same way his uncle had done for years, he dedicated much of his free time to wandering through 1930s Andorra, observing its landscapes and the daily lives of its inhabitants through his camera.

At the time, Joaquim did not yet know that neither he nor his sister Lluïsa would have descendants, and that they would therefore become the last heirs of the important Casa Rossell, which in the distant future would become part of the heritage of the Government of Andorra. Previous generations, especially during the 17th and 18th centuries, had skillfully arranged marital alliances with well-established Catalan families, thereby increasing the family's economic prosperity and gaining political and social prominence in the country. Combined with the management of forges, lands and other assets, this enabled the family to become one of the wealthiest and most powerful in the Andorran valleys. By the 20th century, however, circumstances had changed slightly. The De Riba family cultivated and traded tobacco, a booming business, yet the house had already begun to lose the prominence it once held.

Consciously or not, Joaquim immortalised the first steps of Andorra along its path toward modernisation, in which his family would no longer play a leading role. His photographs captured a country in transition, showing both the potential that it offered and the individuals who would bear the less pleasant consequences of the modern era, initiated with FHASA's 1929 concession.

At times, as if photographing life through the eyes of a child, Joaquim captured with delight moments from his own early experiences, such as livestock fairs. He documented these events while they coexisted with the first modern hotels, accommodating tourists who came to enjoy excursions through the country's pristine mountains and to practice the new sport of skiing, transforming the cold and harshness of the snow into a source of joy. He also photographed pack mules, decorated by the work of harness makers, trudging behind the first automobiles, raising clouds of dust along the paths, or clearing snow from streets and roads that, a few years later, would see the passage of modern snowploughs.

Production: 670 plastic negatives, primarily cellulose nitrate and acetate, in various sizes, with a predominance of medium format.

JULIÀ REIG ROQUETA [1872-1942]

Immersed in a long-standing crisis, Andorrans lived through a challenging period marked by severe economic difficulties and significant political instability. Yet the hard and constant work of an entire generation struggling to persevere allowed a ray of sunlight to appear behind the snow-capped peaks — a glimmer of hope for a recovery that would transform the country and guide it toward a new chapter.

Amid this slow — but unstoppable — progress of history, Julià managed Cal Rafeló, the Reig tobacco factory, which opened in 1909 in Sant Julià de Lòria. The Reig family had been connected to the tobacco trade since the last quarter of the 19th century, and the factory represented the definitive boost for the family business. At Cal Rafeló, the spotlight fell on the *cigareres*, the women who rolled cigars and cigarettes. From his office, Julià directed the enterprise, and in his free time, he often positioned himself behind the camera to document the new direction Andorra was taking.

His curious eye focused on the changes that were starting to reshape the horizon. In 1913, he did not miss the opportunity to capture the labour of a group of men constructing the new road that would connect the country with La Seu d'Urgell. The workers, dressed in everyday clothes, cleared the path with picks and shovels, relying solely on the strength of their arms. Only two years earlier, the road linking Pas de la Casa with France had opened, occasionally allowing Andorrans — unaccustomed to motor vehicles — to catch sight of a passing car. With these two key roads enabling the country's external connections, a slow but irreversible process had begun, one that would eventually replace animal-drawn vehicles with automobiles.

That same year, 1913, Julià also witnessed the start of construction on a hydroelectric plant near the mill of Sant Julià — the origin of the future Mútua Elèctrica de Sant Julià, a key player in the electrification of the valleys. The Mútua joined the Tabacalera Andorra, which in 1909 had electrified the central valley with its plant at Roc de les Anelles in Andorra la Vella. Later, Nord Andorrà SA (1920) was founded to provide electricity to Ordino, Canillo, and La Massana, followed by Unió Elèctrica d'Encamp (1921).

It was in this rural Andorra, marked by change and early signs of modernisation and industrialisation, that Julià cultivated his photographic legacy.

Production: 303 negatives on two fragile supports: glass plates and plastic cellulose nitrate negatives.

JOSEP LLUÍS MOLNÉ SALINES [1881-1967]

It is thanks to written documents, found objects and spoken knowledge handed down through generations that we know how our ancestors lived. Yet, no matter how well history is described, images are what truly reveal realities our eyes have never witnessed. In this sense, Josep Lluís of Casa Cremat in Anyós is, in the best sense of the word, responsible for bringing us closer to Andorra — particularly the northern valleys — during the early years of the 20th century.

He was one of the driving forces behind the creation of Nord Andorrà SA and thus played a key role in bringing electricity to the homes of the northern valleys—initially with only a single lightbulb per household. He had a passion for portraiture, often using a neutral fabric backdrop to highlight the figures he photographed, thereby immortalising dozens of Andorran workers and families. The names and households of some of his subjects remain unknown, but all of them reveal details of the era, from everyday attire to the clothing worn during the few hours of festivity that Andorrans could enjoy.

The people he photographed unknowingly and unintentionally conveyed much about the society in which they lived. Their looks, hands, gestures, the objects they held and even the callouses and wounds captured by Josep Lluís reflect the harshness of a life devoted to fieldwork and livestock. His photographs became a temporal window through which one could observe the surrounding world, a setting in which Andorrans faced constant challenges yet strove daily to persevere and build community. The inhabitants of the valleys actively participated in a small but cohesive society, enjoying dances, *corrandes*, festivals, and gatherings. In an era when circumstances made life difficult, community became an essential and invaluable treasure.

Children frequently appear in Josep Lluís's photographs, as do women, who take on a special prominence before the camera of Casa Cremat. They were the backbone of Andorran households and the managers of family economies. They worked from sunrise to sunset in the fields — cutting, ploughing and harvesting crops — and at home, cooking, cleaning and caring for the family. Josep Lluís recognised this reality and it is no coincidence that he captured it in so many of his portraits.

Production: 450 glass plate negatives.

GUILLEM D'ARENY -PLANDOLIT I PLANDOLIT [1872-1932]

At Casa d'Areny-Plandolit there was a photographic development laboratory, which reflects the family's deep passion for the medium. Although born in La Seu d'Urgell, Guillem had the privilege of belonging to one of Andorra's most prominent families; he was the son of Síndic Don Guillem, Baron of Senaller and Gramenet, and the nephew of Pau-Xavier, the younger brother of Don Guillem. He was only four years old when his father died, and the inheritance issues that followed marked the beginning of a new chapter for much of the Areny-Plandolit family.

Guillem spent periods in both Ordino and La Seu d'Urgell, but it was in Andorra that he began taking photographs around the turn of the 20th century. He was enamoured with framing the Andorran valleys: mules and horse-drawn carts, narrow stony roads, villages surrounded by hay and cereal fields, rivers meandering through the landscape and abandoned forges that recalled the prosperous years of the valleys now in the past. These images established him as one of the country's first postcard photographers, at a time when postcards were growing in popularity, both within the Valls and, especially, beyond the borders.

The use of firewood for construction and for heating homes is evident in these postcards, depicting an Andorra with fewer forests than would exist in the future. Guillem's work portrays a rugged and solitary country, yet pure and natural from a romantic perspective. His postcards invited intrepid travellers from distant lands to visit the valleys, despite the adventure of navigating still-precarious roads. These early visitors were the predecessors of modern tourists, discovering Andorra with an outsider's vision and enjoying landscapes that, paradoxically, would change dramatically decades later as tourism became the main driver of the country's economic growth and consolidation.

Production: 435 negatives on glass plates and plastic cellulose nitrate.

JOAQUIM DE RIBA CAMARLOT [1856-1925]

We began this exhibition by highlighting the first documented photograph taken by an Andorran. It was April 15, 1884, when Joaquim captured an image at Ventureta Solares. Although a member of Casa Rosell in Ordino, he took the photograph in Barcelona, where he was studying medicine. A friend had lent him a camera, and he did not hesitate. Looking through the ground glass, what he saw changed his life forever; it opened a new world and ignited a passion that would accompany him for the rest of his life and inspire other family members, including his nephew, Joaquim.

Much of Joaquim's life unfolded in the town of Alcover, in the Baix Camp region of Catalonia. He arrived there in 1890 to serve as a doctor and surgeon for impoverished families. Far from his homeland, he found love, married, settled and remained until 1920, when he decided to return to Ordino. His photography transported him between Barcelona, Alcover and Andorra — a country he never ceased to visit despite the distance. Every place he lived and visited became a stage for capturing family, friends, landscapes and social events.

Like Guillem d'Areny-Plandolit, Josep Lluís Molné Salines and Julià Reig Roqueta, he was also a child of an Andorra in crisis. Liberal Spain, victorious in the Carlist Wars, regarded Andorra as a bastion of traditionalist resistance and responded with heavy taxation and increasingly restrictive trade measures. Joaquim's photography could not escape the circumstances reflected in every snapshot.

He took the first steps along a path that no one had yet imagined in the valleys of Andorra. In the following years, photography would become an essential part of Andorran social history, serving as an indelible witness to each and every advancement the country made. Today, more than a quarter of the 21st century later, this history remains alive — but it has shifted from photographic laboratories to studios, with computers at the center; from the large, heavy cameras of its origins to the smartphones we carry in our pockets; from wet collodion and gelatin dry plates to the digital images that fill social media; from postcards that traveled across the world via mail to photographs sent instantly to friends and family.

Through this exhibition, we aim to relive this story in a matter of minutes — surely far less time than Joaquim de Riba and his contemporaries needed to take a single photograph and see the result. The calm pace of a visit today contrasts with the thrill they felt, wondering whether they had captured the perfect image, with no margin for error. The excitement of waiting stands in stark contrast to the immediacy technology provides us now, not only in photography but across every aspect of life.

Here, you can view the images of Andorra's first photographer, Joaquim de Riba Camarlot. Read the exceptional letter he sent to his mother, Dolors Camarlot, on that distant April 15, 1884. Finally, we invite you to revisit the exhibition following the chronological order of the photographers, allowing each photograph and postcard to transport you to past eras and photographic and artistic processes very different from those of today

Production: 702 glass plate negatives.

ÍNDEX FOTOGRAFIC

PHOTOGRAPHIC INDEX

FÈLIX PEIG BALLART

Fons fotogràfic Fèlix Peig Ballart (FP, 1954-1983)

Fèlix Peig Ballart Photographic Collection (FP, 1954-1983)

1		FP_65583 Vista parcial de Prada Ramon, a Andorra la Vella Partial view of Prada Ramon, Andorra la Vella 1957
2		FP_17435 Vista parcial de l'actual avinguda Príncep Benlloch Partial view of today's Príncep Benlloch Avenue 1955-1960
3		FP_17800 Un clipol a la plaça d'Andorra A clipol (Andorran bus) in the Plaça d'Andorra 1960
4		FP_24592 Nous camions de la brossa per a cada parròquia New garbage trucks for each parish 1964
5		FP_06919 Negatiu plàstic de 6 x 6 cm - Plastic negative 6 x 6 cm Andreu Claret i l'obertura del port d'Envalira Andreu Claret and the opening of the Envalira mountain pass 1957-1963
6		FP_23711 Negatiu plàstic de 35 mm - Plastic negative 35 mm Inauguració de l'avinguda Tarragona a Andorra la Vella Inauguration of Avinguda Tarragona in Andorra la Vella. 20 September 1977 20 de setembre de 1977
7		FP_35064 Negatiu plàstic de 35 mm - Plastic negative 35 mm Visita a Ordino dels coprínceps Joan Martí Alanis i Valéry Giscard d'Estaing Visit to Ordino by Co-Princes Joan Martí Alanis and Valéry Giscard d'Estaing. 19 October 1978 19 d'octubre de 1978
8		FP_53264 Bartomeu Rebés, durant la inauguració de la caseta d'informació i turisme d'Escaldes-Engordany Bartomeu Rebés at the inauguration of the Escaldes-Engordany tourist information booth. 26 June 1968 26 de juny de 1968
9		FP_57255 Plaça de braus d'Escaldes-Engordany Bullring in Escaldes-Engordany. 1964-1974
10		FP_65507 Obertura del port d'Envalira pel grup d'Andreu Claret Opening of the Port of Envalira by Andreu Claret's group 1957

11		FP_65551 Acte de jurament de Carme Travesset, la primera dona elegida en unes eleccions, concretament com a consellera comunal al Quart d'Escaldes-Engordany Swearing-in of Carme Travesset, the first woman elected to office, as councillor of the Quart of Escaldes-Engordany. 28 December 1973 28 de desembre de 1973
12		FP_02770 Incendi del Santuari de Meritxell Fire at the Santuari de Meritxell. 9 September 1972 9 de setembre de 1972
13		FP_14278 El copríncep Charles de Gaulle saluda el síndic honorari Francesc Cairat The Co-Prince Charles de Gaulle greeting the honorary syndic Francesc Cairat. 23 October 1967 23 d'octubre de 1967

FRANCESC PANTEBRE ARQUÉS

Fons fotogràfic Francesc Pantebre (FFP, 1933-1969)

Francesc Pantebre Photographic Collection (FFP, 1933-1969)

1		FFP_1222 L'Hostal Valira Hostal Valira. 5 May 1948 5 de maig de 1948
2		FFP_0559 Fira del bestiar a Andorra la Vella Livestock fair in Andorra la Vella. 27 October 1952 27 d'octubre de 1952
3		FFP_0669 Església de Sant Iscle i Santa Victòria, a la Massana Church of Sant Iscle i Santa Victòria, La Massana. 6 February 1948 6 de febrer de 1948
4		FFP_0737 Guanyadors de la cursa ciclista de la Festa Major d'Andorra la Vella Winners of the cycling race at the Festa Major of Andorra la Vella. August 1945 Agost de 1945
5		FFP_2243 Placa d'acetat de 9 x 12 mm - Acetate plate 9 x 12 cm El Pas de la Casa des del teleesquí del coll Blanc Pas de la Casa from the Coll Blanc ski lift. 5 January 1965 5 de gener de 1965
6		FFP_0846 Equip infantil del Futbol Club Andorra Children's team of the Football Club Andorra. 30 May 1948 30 de maig de 1948
7		FFP_2149 Placa d'acetat de 9 x 12 mm - Acetate plate 9 x 12 cm Encamp vist des del telecabina a Engolasters Encamp seen from the Engolasters cable car 1965

8		FFP_1063 Actes de l'aplec de Meritxell Events of the Meritxell neighbours. 8 September 1953 8 de setembre de 1953
9		FFP_2290 Placa d'acetat de 9 x 12 mm - Acetate plate 9 x 12 cm La rotonda d'Andorra la Vella, amb el Prisunic i l'Hotel Fontaneda The roundabout of Andorra la Vella, featuring Prisunic and Hotel Fontaneda 1965
10		FFP_1186 Edifici de Ràdio Andorra, al roc de les Anelletes Radio Andorra building on the Roc de les Anelletes 1950
11		FFP_0481 Visita oficial del nunci apostòlic, monsenyor Antoniutti Official visit of the Apostolic Nuncio, Monsignor Antoniutti June 1955 Juny de 1955
12		FFP_0545 Liaurant uns camps a Vila Ploughing fields in Vila 1952
13		FFP_0549 Paquetaires al port d'Envalira Porters at the Port of Envalira. 14 February 1948 14 de febrer de 1948 L'autor en va fer postals The author made postcards from this photograph

JOSEP ALSINA MARTÍ

Fons fotogràfic Josep Alsina Martí (FAM, 1935-1986)

Jospe Alsina Martí Photographic Collection (FAM, 1935-1986)

1		FAM_6899_02 Les caramelles a Escaldes Caramelles in Escaldes 1940-1942
2		FAM_5601 Els germans Alsina Ponsol The Alsina Ponsol brothers 1950-1955
3		FAM_6376 Rosa Ponsol i Jean Alsina Ponsol, de camí a Andorra la Vella Rosa Ponsol and Jean Alsina Ponsol on their way to Andorra la Vella 1945-1947
4		FAM_6396 Arribada de la Guàrdia Civil a Escaldes-Engordany, a l'Hostal Valira Arrival of the Guardia Civil in Escaldes-Engordany, at Hostal Valira. April 1944 Abril de 1944

5		FAM_2003 Negatiu plàstic de 6 x 6 cm - Plastic negative 6 x 6 cm Vista panoràmica de la vall central d'Escaldes-Engordany i Andorra la Vella Panoramic view of the central valley of Escaldes-Engordany and Andorra la Vella 1945-1950
6		FAM_6466 Frontera del riu Runer The Runer River border 1950-1955
7		FAM_6884 La Rotonda, Andorra la Vella La Rotonda (the roundabout), Andorra la Vella 1944-1945
8		FAM_6899_01 Caramelles a Escaldes Caramelles in Escaldes 1945-1950
9		FAM_0669 Vegueria francesa, a l'avinguda Meritxell, amb la bandera de França lliure French Vegueria on Meritxell Avenue with the Free France flag 1944-1945
10		FAM_3238 La vall Central des d'Enclar The central valley from Enclar 1950-1955
11		FAM_5549 Esquiadors de muntanya Mountain skiers 1945-1950
12		FAM_6609 Negatiu plàstic de 35 mm - Plastic negative 35 mm Mirades de complicitat entre Jean Alsina Ponsol i la seva mare, Rosa Ponsol, a l'avinguda Carlemany Moments of complicity between Jean Alsina Ponsol and his mother, Rosa Ponsol, on Avinguda Carlemany 1945-1950
13		FAM_6868 Negatiu plàstic de 6 x 6 cm - Plastic negative 6 x 6 cm Contrabandistes carregats amb fardos creuant el port d'Envalira Smugglers carrying bundles crossing the Port d'Envalira 1945

NARCÍS CASAL I VALL

Fons fotogràfic Narcís Casal i Vall (NC, 1933-1950)

Narcís Casal i Vall Photographic Collection (NC, 1933-1950)

1		NC_0080 Vista general d'Escaldes-Engordany General view of Escaldes-Engordany 1936-1939
---	---	---

2		NC_0094 Hotel de France Hotel de France 1936-1939
3		NC_0096 Escaldes-Engordany i part de la vall Central Escaldes-Engordany and part of the Central Valley 1936-1939
4		NC_0097 Vall d'Encamp Encamp Valley 1936-1939
5		NC_0013 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Últim adeu a Pere Isern Arnau, refugiat de la guerra d'Espanya que va morir a causa de l'esgotament i el fred a prop del pic de Claror. Entre els que se n'acomienen hi ha altres refugiats i també el notari Rossend Jordana Farewell to Pere Isern Arnau, a Spanish Civil War refugee who died from exhaustion and the cold near Pic de Claror. Among those bidding him farewell are other refugees and the notary Rossend Jordana 31 October 1938 31 d'octubre de 1938
6		NC_0074 Creu i camí de Prats Cross and path of Prats. August-September 1936 Agost-setembre de 1936
7		NC_0057 Vista d'Escaldes View of Escaldes. June 1933 Juny de 1933
8		NC_0004 Pleta a Montaup, borda del Jarca de Prats. Miquel Naudi i el pastor Vicenç Vilalta de la Llosa Pleta at Montaup, the Jarca de Prats borda. Miquel Naudi and the shepherd Vicenç Vilalta de la Llosa. August-September 1936 Agost-setembre de 1936
9		NC_0058 Vall de la Massana. Vista parcial de l'Aldosa La Massana Valley. Partial view of l'Aldosa. June 1933 Juny del 1933
10		NC_0016 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Desfilada de requetés de l'exèrcit espanyol al seu pas per la Farga de Moles Parade of Spanish Requetés (Carlist militia) passing through La Farga de Moles. 2 June 1939 2 de Juny del 1939
11		NC_0001 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm La bellesa de la feina dels dallaires de Prats The beauty of the work of the harvesters of Prats 1936

12		NC_0068 Oratori de Meritxell Oratory of Meritxell. August-September 1936 Agost-setembre de 1936
13		NC_0111 Un home al Santuari de Meritxell A man at the Santuari de Meritxell 1929-1939

RAMON D'ARENY-PLANDOLIT I GASSÓ

Fons fotogràfic Casa d'Areny-Plandolit
(ACAP, Ramon d'Areny-Plandolit, 1933-1945)

D'entre les fotografies preses pel Ramon d'Areny-Plandolit destaca la col·lecció de 2.600 retrats de refugiats de la Guerra Civil Espanyola.

Casa d'Areny-Plandolit Photographic Collection (ACAP, Ramon d'Areny-Plandolit, 1933-1945). Among the photographs taken by Ramon d'Areny-Plandolit, the collection of 2,600 portraits of refugees from the Spanish Civil War stands out.

1		ACAP_1633 Instantània de la filmació de la pel·lícula "Sangre en la nieve" Snapshot from the filming of the movie "Sangre en la nieve" 1942
2		ACAP_2146 Sidecar a la plaça d'Andorra la Vella conduït per un gendarme amb el coronel René Baulard Sidecar in Andorra la Vella's square driven by a gendarme with Colonel René Baulard 1937-1939
3		ACAP_2188 Desfilada dels gendarmes a la plaça d'Andorra la Vella Parade of gendarmes in Andorra la Vella square 11 November 1936 11 de novembre de 1936
4		ACAP_2208 Jurament del copríncep episcopal Ramon Iglesias Navarri Oath of the Episcopal Co-Prince Ramon Iglesias Navarri 1 May 1943 1 de maig de 1943

5		ACAP_0549 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Els matrimonis Sirvent Formentí i Vidal Sirvent, de Lles de Cerdanya. Tots quatre eren refugiats de la Guerra d'Espanya. D'esquerra a dreta: Pepito Sirvent Riart, Elvira Formentí, de cal Fuster, Salvador Vidal Canal i Montserrat Sirvent Riart The families Sirvent Formentí and Vidal Sirvent, from Lles de Cerdanya. All four were refugees from the Spanish Civil War. From left to right: Pepito Sirvent Riart, Elvira Formentí, from Cal Fuster, Salvador Vidal Canal and Montserrat Sirvent Riart 1936-1937
6		ACAP_1029 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Retrat d'un refugiat espanyol encara sense identificar Portrait of a Spanish refugee still unidentified 1936-1939
7		ACAP_0160 Retrat d'un refugiat de la Guerra Civil Espanyola Portrait of a refugee from the Spanish Civil War 1936-1939
8		ACAP_0248 Retrat d'un refugiat de la Guerra Civil Espanyola Portrait of a refugee from the Spanish Civil War 1936-1939
9		ACAP_00343 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Retrat de dos refugiats. L'home de l'esquerra, amb camisa militar, és Josep Foix Farré, de Rocafort de Vallbona (l'Urgell) Portrait of two refugees. The man on the left, wearing a military shirt, is Josep Foix Farré from Rocafort de Vallbona (Urgell) 1937-1939
10		ACAP_0745 Retrat de refugiats de la Guerra Civil Espanyola Portrait of refugees from the Spanish Civil War 1936-1939
11		ACAP_01407 Ballada de sardanes a la plaça d'Andorra la Vella Sardana dance in the square of Andorra la Vella 1939-1940
12		ACAP_0551 Retrat de refugiats de la Guerra Civil Espanyola Portrait of refugees from the Spanish Civil War 1936-1939

13		ACAP_0699 Retrat de refugiats de la Guerra Civil Espanyola Portrait of refugees from the Spanish Civil War 1936-1939
----	---	---

XAVIER D'ARENY-PLANDOLIT I GASSÓ

Fons fotogràfic Casa d'Areny-Plandolit

(ACAP, Xavier d'Areny-Plandolit, 1925-1945 i Pau-Xavier d'Areny-Plandolit, 1925-1936).

Una part d'aquest fons (60 negatius de Xavier d'Areny-Plandolit) forma part de la col·lecció privada d'Enric Palmitjavila.

Casa d'Areny-Plandolit Photographic Collection (ACAP, Xavier d'Areny-Plandolit, 1925-1945; Pau-Xavier d'Areny-Plandolit, 1925-1936). Part of this collection (60 negatives by Xavier d'Areny-Plandolit) belongs to the private collection of Enric Palmitjavila.

1		ACAP_01315 Festa Major de Sornàs. Església de Sant Roc Festa Major (village fest) of Sornàs. Church of Sant Roc 1930
2		ACAP_01364 Meritxell. Presentació de la nova bandera d'Andorra Meritxell. Presentation of the new Andorran flag. 8 September 1930 8 de setembre de 1930
3		ACAP_01471 Enterrament a Ordino Funeral in Ordino. September 1930 Setembre de 1930
4		ACAP_01527 Un nen vigilant el bestiar A boy watching the animals 1930
5		ACAP_002 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm El sometent i el Servei d'Ordre fotografiats al carrer pels fets del 1933 Col·lecció Enric Palmitjavila The <i>sometent</i> [local militia] and the Servei d'Ordre [law enforcement order] photographed in the street during the events of 1933. Enric Palmitjavila Collection 1933
6		ACAP_003 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Grup del sometent conversant de forma distesa durant els fets del 1933 Col·lecció Enric Palmitjavila Group of <i>sometent</i> [local militia] members conversing informally during the events of 1933. Enric Palmitjavila Collection 1933
7		ACAP_01573 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Retrat de dones cigarreres molt probablement de casa Pollet d'Andorra la Vella Portrait of female cigar makers, most likely from Casa Pollet in Andorra la Vella 1933

8		ACAP_01679 Vall d'Encamp. Nuclis urbans d'Encamp, la Mosquera i les Bons Encamp Valley. Urban areas of Encamp, la Mosquera and les Bons 1930-1934
9		ACAP_01683 Camí de Sant Andreu, a Andorra la Vella. La Creu Grossa Sant Andreu path in Andorra la Vella. La Creu Grossa 1930
10		ACAP_01689 Segudet, la Gonarda i el Carroi Segudet, La Gonarda and Carroi 1920-1930
11		ACAP_01856 Dos pescadors, amb xarxa, al llac d'Engolasters Two fishermen with a net at the Engolasters lake 1920-1930
12		ACAP_01943 Retrat de Ramon, Pau Xavier i Carolina, de la família d'Areny-Plandolit, al costat d'un cotxe Ford Sedan amb matrícula RA-62. Al fons es veu l'Hotel Coma d'Ordino en construcció Portrait of Ramon, Pau Xavier and Carolina, from the Areny-Plandolit family, next to a Ford Sedan car with license plate RA-62. In the background, the Coma Hotel in Ordino under construction can be seen 1931-1932
13		ACAP_02654 Dos dones poant aigua a la font d'Ordino Two women collecting water from the Ordino fountain 1920-1930

JOAQUIM DE RIBA CASSANY

Fons fotogràfic Casa Rossell
(CR, Joaquim de Riba Cassany, 1930-1950)
Casa Rossell Photographic Collection
(CR, Joaquim de Riba Cassany, 1930-1950)

1		CR_0701 Ball de l'Ossa a la plaça d'Ordino Ball de l'Ossa (traditional bear dance) in Ordino's square 1930-1935
2		CR_0726 Segadors dinant al camp sota l'ombra d'un arbre Harvesters having lunch in the field under the shade of a tree 1930-1940
3		CR_0786 Retrat de tres llenyataires ajudats per un matxo Portrait of three woodcutters assisted by a mule 1930-1935
4		CR_0849 Grup d'homes obrint la carretera del port d'Envalira amb pics i pales Group of men opening the Envalira pass road with picks and shovels 1935-1945

5		CR_0841 Una parella d'excursionistes A couple of hikers 1930-1945
6		CR_0776 Negatiu plàstic de 6 x 9 cm - Plastic negative 6 x 9 cm Vaques i vedells davant de l'Hotel Coma en construcció durant la fira del bestiar d'Ordino Cows and calves in front of the Hotel Coma under construction during the livestock fair of Ordino 1931-1932
7		CR_0725 Negatiu plàstic de 6 x 9 cm - Plastic negative 6 x 9 cm Segadors d'Ordino posant per a la fotografia Harvesters from Ordino posing for the photograph 1930-1940
8		CR_0850 Obertura de la carretera al port d'Envalira Opening of the road to the Envalira pass 1935-1945
9		CR_1163 Retrat d'un grup de nens amb gossos a la plaça d'Ordino, davant de cal Ramonguem Portrait of a group of children with dogs in Ordino's square, in front of Cal Ramonguem 1930-1940
10		CR_0923 Maria Lluïsa de Riba Cassany acompanyada de dos nois, al Pas de la Casa Maria Lluïsa de Riba Cassany accompanied by two boys, in Pas de la Casa 1940-1945
11		CR_0930 Tres homes desembarrancant un cotxe de línia al port d'Envalira. Al portaequipatges hi ha un banc per portar passatgers Three men freeing a coach car stuck in the snow in the Envalira pass. On the roof rack there is a bench for carrying passengers 1930-1945
12		CR_0917 Esquiadors a Ordino al costat d'un autocar amb matrícula AND-98 davant de l'Hotel Coma Skiers in Ordino next to a coach with license plate AND-98 in front of the Coma Hotel 1934-1935
13		CR_0793 Negatiu plàstic de 6 x 9 cm - Plastic negative 6 x 9 cm Matxos obrint camí a Ordino entre la neu amb l'ajuda d'un escarràs en forma de V Mules clearing a path in Ordino through the snow with the help of a V-shaped formation 1935

JULIÀ REIG ROQUETA

Fons fotogràfic Cal Rafeló

(CRA, Julià Reig Roqueta, final s. XIX - 1920).

La gestió i explotació del fons fotogràfic pertany a la propietat, la Fundació Julià Reig. L'Arxiu Nacional d'Andorra disposa de còpies per a la consulta lliure del fons fotogràfic

Cal Rafeló Photographic Collection (CRA, Julià Reig Roqueta, late 19th century–1920). The management and ownership of the collection belong to the Fundació Julià Reig. The Andorran National Archive holds copies for public consultation.

1		CRA_0011 Vista parcial de Sant Julià de Lòria i la muntanya de Rocafort Partial view of Sant Julià de Lòria and the Rocafort mountain 1910-1930
2		CRA_0015 Enterrament a la plaça d'Andorra la Vella Funeral in the square of Andorra la Vella 1905-1914
3		CRA_0028 Visita del bisbe Joan Benlloch Vivó. Sant Julià de Lòria Visit of Bishop Joan Benlloch Vivó. Sant Julià de Lòria. 23 August 1913 23 d'agost de 1913
4		CRA_0085 Reunió de poble, possible lectura d'una visura Village gathering, possibly the reading of a public document 1900-1914
5		CRA_0186 Placa de vidre seca de gelatina de 13 x 18 cm Gelatine dry plate (glass) 13 x 18 cm Rebuda oficial al copríncep episcopal Joan Benlloch i Vivó, amb motiu de la seva visita pastoral per a la inauguració de la carretera entre la Seu d'Urgell i Andorra la Vella. Hi ha el síndic Bonaventura Moles, el subsíndic Joan Puigcernal, i els vint-i-quatre consellers generals Official reception of the Episcopal Co-Prince Joan Benlloch i Vivó on the occasion of his pastoral visit for the inauguration of the road between La Seu d'Urgell and Andorra la Vella, with Síndic Bonaventura Moles, Subsíndic Joan Puigcernal, and the twenty-four Consellers Generals. 23 August 1913 23 d'agost de 1913
6		CRA_0178 Sant Julià de Lòria Sant Julià de Lòria 1911-1913
7		CRA_0025 Placa de vidre seca de gelatina de 13 x 18 cm Gelatine dry plate (glass) 13 x 18 cm Treballadors contra la muntanya durant la construcció de la carretera nova, a l'altura de la vella duana. Entre els identificats trobem el Cigarros, Joan Canturri Sabaté, Marc Sansa Marquetó, Josep Bargués Pintat, Francesc Cairat, Alfons Coll i Isidre Valls i Taberner Workers against the mountain during the construction of the new road, near the old border. Among those identified are Cigarros, Joan Canturri Sabaté, Marc Sansa Marquetó, Josep Bargués Pintat, Francesc Cairat, Alfons Coll and Isidre Valls i Taberner 1913

8		CRA_0218 Arribada a Sant Julià de Lòria del bisbe Joan Benlloch Vivó, acompanyat del traginer Sisco de Sans. Arrival of Bishop Joan Benlloch Vivó to Sant Julià de Lòria with the muleteer Sisco de Sans. 31 August 1913 31 d'agost de 1913
9		CRA_0082 Placa de vidre seca de gelatina de 13 x 18 cm Gelatine dry plate (glass) 13 x 18 cm Instantània d'un grup d'homes que instal·len els pals de la línia elèctrica de Sant Julià, a tocar de l'edifici de la Mútua Elèctrica, annex al molí fariner de la parròquia Snapshot of a group of men installing the poles for the Sant Julià electric line, next to the building of the Mútua Elèctrica (electricity company), annexed to the parish flour mill 1913
10		CRA_0027 El pastor Borges de Bixessarri a Canòlich The Borges of Bixessarri shepherd in Canòlich. 13 April 1905 13 d'abril de 1905
11		CRA_0181 Arc de benvinguda, a l'entrada de Sant Julià de Lòria, al bisbe Joan Benlloch Vivó Arch at the entrance of Sant Julià de Lòria to welcome Bishop Joan Benlloch Vivó. 19 August 1908 19 d'agost de 1908
12		CRA_0184 Sant Julià de Lòria Sant Julià de Lòria 1911-1913
13		CRA_0125 Pujant a Canòlich. El darrer home de la filera és Francesc Cairat Climbing up to Canòlich. The last man in line is Francesc Cairat 1913

JOSEP LLUÍS MOLNÉ SALINES

Fons fotogràfic casa Cremat

(ACCR, Josep Lluís Molné Salines, 1900-1922)

Casa Cremat Photographic Collection

(ACCR, Josep Lluís Molné Salines, 1900-1922)

1		ACCR_0029 Retrat de grup a la façana de casa Cremat d'Anyós Group portrait at the façade of Casa Cremat in Anyós 1910-1915
2		ACCR_0216 Xolladors a casa Cremat d'Anyós Shearers at Casa Cremat in Anyós 1915-1922

3		ACCR_0217 Retrat de grup a la façana del Centre Recreatiu i Moral d'Andorra la Vella, fundat l'any 1905 Group portrait of the Andorra la Vella Centre Recreatiu i Moral, founded in 1905 1914-1922
4		ACCR_0229 Celebració d'un casament. Llançament de confits Wedding celebration. Throwing of sugared almonds 1915-1922
5		ACCR_0037 Placa de vidre seca de gelatina Gelatine dry plate (glass) Retrat exterior de la família de casa Banyetes de la Massana. D'esquerra a dreta: Joan Arajol, Germaine Arajol Mortés (1896-?), Miquel Armengol Molné (1884-1971), de cal Coix de l'Aldosa. Asseguda al centre de la fotografia, Dolores Arajol Mortés (1887-?) flanquejada pels seus fills Miquel (1912-?), Daniel (1916-?) i Eleonor Armengol Arajol Exterior portrait of the Banyetes family of La Massana. From left to right: Joan Arajol, Germaine Arajol Mortés (1896-?), Miquel Armengol Molné (1884-1971) of Cal Coix in Aldosa. Seated at the centre of the photograph, Dolores Arajol Mortés (1887-?), flanked by her children Miquel (1912-?), Daniel (1916-?) and Eleonor Armengol Arajol 1917
6		ACCR_0069 Placa de vidre seca de gelatina de 10 x 15 cm Gelatine dry plate (glass) 10 x 15 cm Retrat de Virginia Aleix Albós (1890-1956), àlies Tita dels Vilars, amb la seva filla Maria Trullà Aleix (1920-2009) Portrait of Virgínia Aleix Albós (1890–1956), also known as Tita dels Vilars, with her daughter Maria Trullà Aleix (1920–2009) 1922
7		ACCR_0033 Retrat d'una nena i un nen Portrait of girl and boy 1915-1922
8		ACCR_0036 Retrat, d'esquerra a dreta: Júlia Font, Maria Call Ponsola, Maria Font Call i la nena Armandina Delkteill Font Portrait, left to right: Júlia Font, Maria Call Ponsola, Maria Font Call and the child Armandina Delkteill Font. 1915-1922
9		ACCR_0067 Retrat d'Antònia Coma Torres (a) Dolores o Lola de cal Palès de l'Aldosa Portrait of Antònia Coma Torres, also known as Dolores or Lola de Cal Palès in Aldosa 1919-1922
10		ACCR_0158 Retrat de Concepció Millat Minoves i de la nena Maria Armengol Millat i del nen Daniel Armengol Millat. Són de casa Tadora de la Massana. Portrait of Concepció Millat Minoves with the children Maria Armengol Millat and Daniel Armengol Millat, from Casa Tadora in La Massana 1918-1919
11		ACCR_0219 Ball de Festa Major a la plaça d'Anyós. Cal Frare, cal Martí i cal Jumpere Festa Major (village fest) dance in Anyós square. Cal Frare, Cal Martí and Cal Jumpere 1919-1922
12		ACCR_0240 Retrat d'Alfons Trullà Montserrat, de ca l'Antònia d'Anyós (1898-1970) Portrait of Alfons Trullà Montserrat, from Ca l'Antònia in Anyós (1898-1970) 1916-1918
13		ACCR_0261 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Retrat d'una dona i els seus dos fills —amb les sabates ben gastades— sense identificar Portrait of a woman and her two children — with well-worn shoes — unidentified 1915-1922

GUILLEM D'ARENY-PLANDOLIT I PLANDOLIT

Fons fotogràfic Guillem de Plandolit (FGP, 1902-1932)

Guillem de Plandolit Photographic Collection (FGP, 1902–1932)

1		FGP_0104 Canillo, abans de reformar la rectoria. La primera edició d'aquesta postal va ser l'any 1904 Canillo, before the renovation of the Rectory. The first edition of this postcard was published in 1904 1902-1904
2		FGP_0159 Ordino. La rectoria encara s'ha de reformar i el cobert del Casanoves s'ha de construir. L'autor en va fer postals. The Rectory was yet to be renovated and the Casanoves barn had not been built. The author made postcards of this image. 1902

3		FGP_0160 La Cortinada. L'any 1904, l'autor va fer la primera edició de les seves postals (aquesta en concret era la número 19 d'una sèrie de 36). Curiosament, però, s'ha trobat aquesta foto enviada el 1902 La Cortinada. In 1904, the author published the first edition of his postcards (this one was number 19 in a series of 36). Interestingly, the photograph had already been sent in 1902. 1902
4		FGP_0184 Vista general d'Anyós L'any 1915, l'autor edita una quarta edició de postals amb un format diferent. S'ha datat entre el 1902-1915, perquè forma part de la quarta edició. Però això no vol dir que no l'hagués fet anteriorment. General view of Anyós. In 1915, the author issued a fourth edition of postcards in a different format. It has been dated between 1902-1915 because it belongs to the fourth edition, although it may have been issued earlier. 1902-1915
5		FGP_0171 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Garbes a l'esplanada de Sispony Sheaves on the Sispony esplanade 1902-1920
6		FGP_0209 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Vista parcial de la vall central des del sud cap al nord. Al fons, Escaldes-Engordany Partial view of the central valley from south to north. In the background, Escaldes-Engordany 1902-1905
7		FGP_0190 Pal. L'any 1915, l'autor edita una quarta edició de postals amb un format diferent. S'ha datat entre el 1902-1915, perquè forma part de la quarta edició. Però això no vol dir que no l'hagués fet anteriorment. Pal. In 1915, the author issued a fourth edition of postcards in a different format. It has been dated between 1902-1915 because it belongs to that edition, although it may have been issued earlier. 1902-1915
8		FGP_0207 Vista d'Andorra la Vella. L'any 1904, l'autor va fer la primera edició de les seves postals. L'any 1905 en fa una tercera edició (aquesta imatge forma part de la tercera edició) View of Andorra la Vella. The author published the first edition of his postcards in 1904 and a third edition in 1905, to which this image belongs. 1902-1905
9		FGP_0177 Placa de vidre seca de gelatina de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Paisatge del camí de les Palanques a la Massana. Hi veiem la mola de l'Aldosa al peu del riu d'Arinsal Landscape of the Palanques path to La Massana. The mill of Aldosa can be seen at the foot of the Arinsal River 1902-1904
10		FGP_0222 Església de Santa Coloma L'autor en va fer postals Church of Santa Coloma. The author made postcards of this image 1904-1910

11		FGP_0224 Una corrandà a la plaça d'Andorra la Vella L'any 1904, l'autor va fer la primera edició de les seves postals (aquesta en concret era la número 13 d'una sèrie de 36) A corrandà dance in the square of Andorra la Vella. In 1904, the author published the first edition of his postcards (this one was number 13 in a series of 36) 1902-1904
12		FGP_0241 Escaldes-Engordany L'any 1904, l'autor va fer la primera edició de les seves postals. L'any 1905 en fa una tercera edició Escaldes-Engordany. The author published the first edition of his postcards in 1904 and a third edition in 1905 1902-1915
13		FGP_0426 Farga d'Areny a Ordino L'autor en va fer postals Farga d'Areny in Ordino. The author made postcards of this image. 1902-1906

JOAQUIM DE RIBA CAMARLOT

Fons fotogràfic Casa Rossell (CR, Joaquim de Riba Camarlot 1884-1925)

Casa Rossell Photographic Collection (CR, Joaquim de Riba Camarlot, 1884-1925)

1		CR_0037 Ball de la Corrandà a la plaça d'Ordino Ball de la Corrandà (traditional dance) in Ordino's square 1890-1910
2		CR_0045 Gent ballant a la plaça Santa Anna d'Escaldes-Engordany People dancing in Santa Anna square in Escaldes-Engordany 1900-1920
3		CR_0048 Plaça de la Mosquera Mosquera Square 1900-1920
4		CR_0122 Escaldes-Engordany Escaldes-Engordany 1902-1905
5		CR_0141 Placa de vidre seca de 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Vista frontal d'una Andorra la Vella i les seves muntanyes despulades Frontal view of Andorra la Vella and its bare mountains 1890-1911

6		CR_1396 Placa de vidre seca 9 x 12 cm Gelatine dry plate (glass) 9 x 12 cm Vista frontal de la Comella i de la borda Estevet, abans coneguda com a borda del Babot del Puy, a Andorra la Vella Frontal view of La Comella and the Borda Estevet, formerly known as the Borda del Babot del Puy, in Andorra la Vella 1890-1900
7		CR_0184 Placa de vidre seca de 13 x 18 cm Gelatine dry plate (glass) 13 x 18 cm Grup de segadors al prat de la Tenada d'Ordino. Asseguda al mig, una germana del fotògraf Group of harvesters in the meadow of La Tenada in Ordino. Seated in the middle, a sister of the photographer 1885-1900
8		CR_0157 Església de Sant Romà de les Bons, torre dels Moros i colomer de Rossell Church of Sant Romà de les Bons, Torre dels Moros and Rossel dovecote 1900-1920
9		CR_0124 Poble d'Encamp. Prats de dall i camps Village of Encamp. Hay meadows and fields 1900-1910
10		CR_0151 Pont d'Engordany. Es veu el safareig d'Escaldes situat vora el riu Valira Engordany Bridge. The washing place of Escaldes by the Valira river can be seen 1900-1910
11		CR_1397 Creu Grossa d'Andorra la Vella Creu Grossa (large cross) of Andorra la Vella 1890-1910
12		CR_0170 Part oest d'Andorra la Vella abans de la construcció de la carretera Western part of Andorra la Vella before the construction of the road 1890-1910
13		CR_0187 Andorra la Vella abans de construir la carretera Andorra la Vella before the road was built 1890-1910

PIONERS. 1884-1954
L'Andorra dels primers fotògrafs

